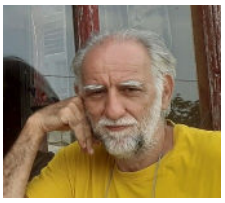
Η βιωματική ενδυνάμωση της νέας γενιάς: Δίνοντας νόημα στις εμπειρίες

Γιώργος Μόσχος[1]

Στα μαθητικά και φοιτητικά μου χρόνια είχα τη μοναδική τύχη να έχω ως μέντορά μου τον Πέτρο Πολυχρόνη. Μετά τους γονείς μου ήταν αυτός κυρίως που με έμαθε να σκέπτομαι κριτικά, να παρατηρώ τις ανθρώπινες συμπεριφορές, να χαίρομαι αυτά που μπορώ να έχω, να σχετίζομαι με τα πρόσωπα που συνυπάρχω, να διεκδικώ όσα πιστεύω ότι δικαιούμαι να έχω, να κοιτάζω και να ακούω τους άλλους και ιδίως τα παιδιά με προσοχή και σεβασμό και να αναστοχάζομαι για όσα μου συμβαίνουν. Κυρίως όμως, να προσπαθώ διαρκώς να αλλάξω τον κόσμο προς το καλύτερο, επιχειρώντας παράλληλα να αλλάζω και τον εαυτό μου.

Στη ζωή μου θα έλεγα ότι ασχολήθηκα συστηματικά με τα παιδιά. Παρατηρώντας τα, εξερευνώντας τα και απολαμβάνοντας τους κώδικές τους, τις ελευθερίες και τα εκφραστικά τους μέσα, παίζοντας μαζί τους, μιλώντας και ακούγοντάς τα, απαντώντας σε ερωτήματά τους, αλλά και προτείνοντάς τους στάσεις, δράσεις, αντιστάσεις, αντιδράσεις, δημιουργίες, συνεργασίες, συναντήσεις. Κι ακόμα, υπερασπίζοντας την αλήθεια τους, τη ματιά τους, τη μεριά τους, την πηγαιότητά τους, την ευαλωτότητά τους. Οι σπουδές και τα ενδιαφέροντά μου με οδήγησαν στην επιστημονική ενασχόληση με τα δικαιώματα των παιδιών. Όχι όμως τόσο σε επίπεδο θεωρίας όσο σε αυτό της πράξης, δηλαδή ασχολήθηκα με την αναζήτηση των τρόπων με τους οποίους τα δικαιώματα που έχουν κατοχυρωθεί θεσμικά με διακηρύξεις, συμβάσεις και νόμους, μπορούν να αποκτούν νόημα και περιεχόμενο στην καθημερινότητα των παιδιών και να προστατεύονται με συνειδητοποίηση και ενεργή στάση των ίδιων των παιδιών. Και στις περιπτώσεις των παιδιών που για διάφορους λόγους γίνονταν θύματα σοβαρών παραβιάσεων ή βρίσκονταν σε κατάσταση ιδιαίτερης μειονεξίας, το ενδιαφέρον μου συνδυάστηκε με την

[1] Ο Γιώργος Μόσχος είναι νομικός, εμπειρογνώμονας δικαιωμάτων του παιδιού, πρώην Συνήγορος του Παιδιού (2003-2018), εμψυχωτής νεανικών ομάδων και εκπαιδευτής ενηλίκων.
giomoschos@yahoo.co.uk

προσπάθεια κατανόησης των παραγόντων που επιβάρυναν τη ζωή τους και αυτών που μπορούν να τα κάνουν να απολαύσουν την κοινωνική τους συμμετοχή και να ανοίξουν προοπτικές για το μέλλον τους.

Το 2003 μου προτάθηκε να αναλάβω τη θέση του Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού - Συνηγόρου του Παιδιού. Σε αυτήν υπηρέτησα σχεδόν 15 χρόνια, μαθαίνοντας πάρα πολλά πράγματα από την επικοινωνία μου με δεκάδες χιλιάδες παιδιά, με εκπαιδευτικούς και άλλους επαγγελματίες που ασχολούνται με τα παιδιά, ερχόμενος σε επαφή με υπηρεσίες, διαδικασίες, αποφάσεις, δυσκολίες, συστήματα. Αποχωρώντας από την ανεξάρτητη αρχή το 2018, πήρα μαζί μου πλούσιες εμπειρίες, γνώσεις και ιδέες που επιχειρώ να αξιοποιήσω στη συνέχιση της διαδρομής μου.

Σε αυτό το άρθρο, ανταποκρινόμενος στην πρόσκληση του Α.Κ.Μ.Α. και του *Μεταλόγου*, επιχειρώ έναν απολογισμό της προσωπικής μου διεργασίας νοηματοδότησης της επαγγελματικής και κοινωνικής μου διαδρομής ως τα σήμερα. Συνοψίζω επιλεκτικά γνώσεις που απέκτησα, εμπειρίες που έζησα και μαθήματα που πήρα και επιθυμώ να μεταδώσω. Επικεντρώνομαι σε κάποια από τα σημαντικά πράγματα που διδάχτηκα και που παλεύω ως και σήμερα να καταλάβω καλύτερα, αλλά και να διαδώσω, κρατώντας, όσο περνάνε τα χρόνια, με μεγαλύτερη ετοιμότητα στα χέρια τη σκυτάλη για να παραδώσω τη γνώση αυτή σε άλλα μέλη της κοινωνίας, ιδίως σε νεότερα, νιώθοντας ότι κάπως έτσι επιτελώ την αποστολή μου.

Σε αυτό το άρθρο θα βρείτε επιλεγμένες διηγήσεις και στοχασμούς μου, σχετικά με την επίμονη αναζήτηση της ζωής μου για τους τρόπους με τους οποίους μπορούν τα παιδιά να ενδυναμώνονται μέσα από βιώματα και συμμετοχή σε οργανωμένες ομαδικές δράσεις, να νοηματοδοτούν τις εμπειρίες τους και να σχετίζονται λειτουργικά με τον πέριξ κόσμο, με άτομα και συστήματα. Να νιώθουν χαρούμενοι και χρήσιμοι νέοι πολίτες, μέλη της κοινωνίας που περνάει και από το χέρι τους, ατομικά και συλλογικά, να συμβάλλουν για να γίνεται ο κόσμος καλύτερος.

Ανατρέχοντας στα πρώτα δημιουργικά μου χρόνια, μετά τις σπουδές και τα δοκιμαστικά μου βήματα στην εθελοντική κοινωνική εργασία με παιδιά και νέους, η πρώτη εμπειρία συστηματικής δουλειάς μου στο πεδίο είναι τότε που έγινα

“δάσκαλος” το 1980. Τελειώνοντας τη νομική στην Αθήνα, ξεκίνησα τις μεταπτυχιακές μου σπουδές στην εγκληματολογία στο Λονδίνο και εκεί βρήκα την ευκαιρία να διδάξω ελληνικά στο σαββατιάτικο σχολείο της κοινότητας Αγίου Παντελεήμονα Harrow. Ήταν μια εξαιρετική εμπειρία, καθώς είχαμε τη δυνατότητα να συνεργαζόμαστε 3 άτομα -μαζί με δύο φίλες μεταπτυχιακές φοιτήτριες ψυχολογίας- στην οργάνωση των μαθημάτων με μια τάξη 25 παιδιών διαφόρων ηλικιών. Πειραματιστήκαμε στην προώθηση της συναισθηματικής εμπλοκής των παιδιών στη διαδικασία μάθησης των ελληνικών. Δώσαμε μεγάλη έμφαση σε κοινά δρώμενα, τις αναφορές σε εμπειρίες, δημιουργικές εργασίες σε ομάδες και επικοινωνίες με βάση τις μνήμες που το κάθε παιδί έφερε από την ελληνική κουλτούρα και γλώσσα. Στο σχολείο αυτό διαπιστώσαμε έμπρακτα ότι, για να έχουν τα παιδιά μεγαλύτερη απόδοση στην κατάκτηση της γλώσσας, είναι σημαντικό να εμπλακούν συναισθηματικά και να ενισχυθεί η βιωματική συσχέτισή τους. Για αυτό χρησιμοποιήσαμε ομαδικά παιχνίδια, θέατρο, παραστατικές τέχνες και επί πλέον οργανώσαμε ένα “youth club”, στο οποίο γινόταν η συνάντηση και παράλληλα η ενίσχυση της βιωματικής αναφοράς στην αξία της ελληνικής γλώσσας και κουλτούρας[2]. Η εμπειρία στο σχολείο του Harrow, που την είχαμε προεκτείνει με δρώμενα και έξτρα μαθήματα τις Κυριακές και κάποια ακόμη απογεύματα, μου έδωσε το «διαβατήριο» στον ρόλο του δασκάλου, που από τα παιδικά μου χρόνια ονειρευόμουν.

Στα χρόνια που ακολούθησαν πολιόρκησα την εκπαίδευση από διαφορετικές μεριές. Στις γραμμές που ακολουθούν θα αναφερθώ σε κάποιες από αυτές. Η διήγησή μου από εδώ και πέρα αλλάζει πρόσωπο και μπαίνει στο τρίτο, προφασιζόμενη αντικειμενικότητα, συνοδευόμενη από χρονολογίες και τοποθεσίες, σαν ένα μάτι που παρακολουθεί από ψηλά τα επόμενα 40 χρόνια πορείας και επιλέγει στιγμές και σκηνές για να επενδύσει το θεώρημα της ενδυνάμωσης της νέας γενιάς και της νοηματοδότησης των βιωμάτων των παιδιών μέσα από το ποιοτικό τους σχετίζεσθαι. Και μέσα σε αυτές ανακαλύπτω μικρούς προς διάδοση καθημερινούς θησαυρούς.

[2] Vassiliou, A. Moschos, G., (1981) Towards an involved approach to learning, 8th World Congress of Social Psychiatry, Zagreb.

1985, Επανομή

Η επιστροφή στα πάτρια χώματα και η επιλογή διαμονής στη Θεσσαλονίκη συνδυάζεται με μια ιδέα βασισμένη σε εμπειρίες που αποκτήθηκαν στην Αγγλία: Δημιουργία και υποστήριξη ενός κέντρου νεότητας! Στην κωμόπολη λίγα χιλιόμετρα έξω από την Θεσσαλονίκη, ο Δήμος και τοπικός πολιτιστικός σύλλογος συμφώνησαν και παραχώρησαν μια αίθουσα όπου έμελλε να δημιουργηθεί «Το Στέκι μας». Εδώ, πολλές δεκάδες αγόρια και κορίτσια 10 ως 18 ετών άρχισαν να έρχονται καθημερινά, να συμμετέχουν σε συνελεύσεις, ομάδες και δραστηριότητες, να νιώθουν ότι είναι ένας «δικός τους χώρος», όπου αλληλεπιδρούν, δημιουργούν, περνάνε όμορφα αλλά κυρίως νιώθουν την αξία να είναι μαζί και παράλληλα να είναι ο εαυτός τους. Στον «Καθρέφτη», το περιοδικό που δημιουργήθηκε μέσα από αυτή τη νεανική συλλογικότητα και κυκλοφόρησε τοπικά, βρίσκουμε την παρακάτω περιγραφή: «*Μετά την πρώτη ευχάριστη περίοδο γνωριμίας ακολουθεί η άχαρη και δύσκολη περίοδος της οργάνωσης που έκανε όλους εμάς, τα μέλη και τους φίλους του Στεκιού μας, να ανασκουμπωθούμε και να ριχτούμε στη δουλειά. Επεξεργασία και εφαρμογή του εσωτερικού κανονισμού, καθαριότητα, νέες κατασκευές στην αίθουσα, μοίρασμα ευθυνών για το κυλικείο, οργάνωση μιας πρώτης μικρής βιβλιοθήκης, ανάληψη ευθυνών για τη λειτουργία ομάδων θεάτρου και ζωγραφικής, οργάνωση εκδηλώσεων…*»[3].

Ακολουθούν αθλητικοί αγώνες, δράσεις για το περιβάλλον, διαγωνισμοί, εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις… Στο επόμενο τεύχος φιλοξενείται άρθρο δύο μελών του στεκιού που σχολιάζουν τον θεσμό των μαθητικών κοινοτήτων και παίρνουν συνέντευξη από μέλη του 15μελούς μαθητικού συμβουλίου του σχολείου τους. Η Ρούλα και ο Βασίλης καταλήγουν: «*Ο θεσμός των μαθητικών κοινοτήτων θα λειτουργήσει σωστά μόνο όταν οι μαθητές μπορέσουν επιτέλους να κατανοήσουν τη σημασία του, μόνο όταν επιτευχθεί η συνεννόηση μεταξύ μαθητών και καθηγητών και όταν οι πολιτικές παρατάξεις σταματήσουν να επεμβαίνουν στη ζωή του σχολείου…[4]».* Τα παιδιά της Επανομής εκπαιδεύονται βιωματικά μέσα από το στέκι στη συλλογικότητα, τη συνεργασία, την αυτονομία, την υπευθυνότητα.

[3] «Καθρέφτης», περιοδική έκδοση του Κέντρου Νεότητας Επανομής, τεύχος 2, Φθινόπωρο 1985.

[4] «Καθρέφτης», τεύχος 3, Άνοιξη 1986.

1988, Κορυδαλλός: Αναμορφωτήριο αγοριών με την επίσημη ονομασία «Ίδρυμα Αγωγής Ανηλίκων Αρρένων»

Οι πόρτες του ιδρύματος ανοίγουν για τον δάσκαλο – σκηνοθέτη Τάκη Τζαμαργιά και εμψυχωτή τον υπογράφοντα, που αρχίζουν να επισκέπτονται τακτικά τα παιδιά στο πλαίσιο θεατρικού εργαστηρίου που υποστηρίζει η Νομαρχιακή Επιτροπή Λαϊκής Επιμόρφωσης. Οι συναντήσεις γίνονται στην αίθουσα ψυχαγωγίας αλλά και -πολύ συχνά- στους θαλάμους των εφήβων. Μετά από την πρώτη αμηχανία γνωριμίας, μια ομάδα παιδιών ξεκινά με πάθος να ετοιμάζει μια θεατρική παράσταση με θέμα τη ζωή τους. Για το τι κουβαλάν ως εμπειρίες, τι όρια, δυσκολίες και αγωνίες έχουν σήμερα, τι προσδοκίες για το μέλλον. Εκπαιδευτές και μαθητές περιμένουν το βδομαδιάτικο ραντεβού με χτυποκάρδι. Μια αλλόκοτη συνάντηση με έναν άλλο εαυτό λαμβάνει χώρα μέσα από την ιστορία που μαζί εξυφαίνουν τα μέλη της ομάδας. Τι θα συνέβαινε άραγε, αν γινόταν ένας σεισμός, γκρεμίζονταν τα κτίρια και τα τείχη του ιδρύματος και είχαν τη δυνατότητα όλοι να το σκάσουν; Γελάνε, θυμούνται, θυμώνουν, φωνάζουν, δένονται. «Θα έρθει να μας δει κόσμος, δάσκαλε;» ρωτούν τα αγόρια. «Θα ζητήσουμε έγκριση» απαντούν οι δύο «ξένοι», που σε λίγους μήνες έγιναν σχεδόν φίλοι με τα παιδιά και άρχισαν να νιώθουν ότι εδώ μέσα στο αναμορφωτήριο υπάρχει κάτι πολύ δυνατό και πολύ δικό τους, κάτι που τους συναρπάζει και τους τραβάει: Μια κρυμμένη γνώση για τη δύναμη ψυχής που έχουν τα παιδιά που η κοινωνία θεωρεί περιθωριακά. Αλλά και συνειδητοποίηση για την αδικία, τη δυσλειτουργία της κοινωνίας και του συστήματος καταστολής, που, όπως έλεγε ο αείμνηστος καθηγητής Ηλίας Δασκαλάκης *«πλάστηκε για να ελέγχει όχι τα επικίνδυνα παιδιά αλλά τα παιδιά των επικίνδυνων τάξεων»*[5].

Τα παιδιά του ιδρύματος που συμμετέχουν στη παράσταση, με πονεμένες ιστορίες, δείχνουν ότι είναι κανονικά παιδιά, με συναισθήματα και όνειρα ζωής σαν όλα τα άλλα. Η παράστασή τους μιλάει για το δικαίωμα *«να μας βλέπουν οι άλλοι σαν κανονικούς»* και κάπως έτσι τελειώνει η ιστορία που έφτιαξαν. Όμως, λίγο πριν την παράσταση, η ομάδα ενημερώνεται ότι το Υπουργείο Δικαιοσύνης δεν ενέκρινε τη δημόσια παρουσίαση του έργου και πρότεινε να παιχτεί μόνο σε

[5] Δασκαλάκης, Η. (1985). Η μεταχείριση των ανήλικων παραβατών. Στο: "*Οι νεαροί παραβάτες απέναντι στην κοινωνία, τους θεσμούς, τους νόμους",* Δήμος Θεσσαλονίκης.

υπαλλήλους και άλλους «τρόφιμους». Η απόφαση πονάει, ο κύκλος της ομάδας κλείνει δυσάρεστα, όμως τα μέλη της αγκαλιάζονται και υπόσχονται μεταξύ τους ότι δεν θα ξεχάσουν όσα πέρασαν, όσα έκαναν μαζί, όσα ένιωσαν και όσα πεθύμησαν. Γιατί η κοινή προσπάθεια διαπαιδαγωγεί και ενδυναμώνει, ακόμη και όταν δεν φαίνεται να φέρνει το επιθυμητό αποτέλεσμα. 30 χρόνια αργότερα, σε μια τυχαία συνάντηση σε δρόμο της Αθήνας, ο Γιώργος Σ., πιστό μέλος της τότε θεατρικής ομάδας ομολογεί *«Δεν ξέχασα ποτέ όσα κάναμε τότε μαζί σας, όσα μας είπατε και όσα μας μάθατε…».*

1989, Νέα Υόρκη

Κάτι αλλάζει για τα παιδιά στην παγκόσμια κοινότητα. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ αποφασίζει ύστερα από πολλά χρόνια διαβουλεύσεων να εγκρίνει τη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, που πλέον γίνεται ένας παγκόσμιος νόμος που διαρκώς θα αποτελεί μοχλό πίεσης υπέρ των παιδιών, υπέρ των θεσμικών αλλαγών που θα κάνουν τα παιδιά πιο ασφαλή, πιο ελεύθερα, πιο ορατά, δικαιούχα ακρόασης, προσοχής και φροντίδας. Η Σύμβαση αρχίζει σιγά – σιγά να επηρεάζει τις κοινωνίες, αφενός μέσω της σταδιακής της επικύρωσης[6], αφετέρου μέσω των αλλαγών που επιφέρει στις στάσεις και αντιλήψεις τόσο των επιστημονικών κοινοτήτων όσο και των λοιπών κοινωνικών παραγόντων που επηρεάζουν τα μέτρα και τις πολιτικές για τα παιδιά. Η Σύμβαση αναγνωρίζει τα παιδιά ως υποκείμενα δικαιωμάτων και όχι απλώς ως αντικείμενα προστασίας. Με το άρθρο 12 απονέμει το δικαίωμα στα παιδιά να εκφράζουν ελεύθερα τη γνώμη τους και καθιερώνει υποχρέωση σε όλες τις διοικητικές και δικαστικές αρχές αλλά και στα πρόσωπα που παίρνουν αποφάσεις για τα παιδιά, να λαμβάνουν υπόψη τις απόψεις τους.

Τα ερμηνευτικά κείμενα που ακολουθούν στα χρόνια που έπονται διευκρινίζουν ότι «ακούω το παιδί» δεν σημαίνει απλώς το ρωτώ και ακούω τι θα μου πει, αλλά και δημιουργώ τις κατάλληλες συνθήκες για να μπορεί να μιλάει ελεύθερα, ενώ κάνω κάθε δυνατή προσπάθεια να καταλάβω και όσα δεν μπορούν να ειπωθούν με λόγια, όταν το παιδί είναι ανάπηρο, αλλόγλωσσο, φοβισμένο ή τραυματισμένο.

[6] Στην Ελλάδα η Σύμβαση επικυρώθηκε με τον αυξημένης τυπικής ισχύος νόμο 2101/92.

Η βιβλιογραφία και η επιστημονική γνώση για τα δικαιώματα του παιδιού αποκτούν ένα ισχυρότερο σύμμαχο για να μπορούν να επηρεάζουν πολιτικές, μέτρα και καταστάσεις σε όλες τις χώρες του πλανήτη. Ισχυροποιούνται τα εργαλεία προάσπισης του δικαιώματος κάθε παιδιού να απολαμβάνει την παιδική του ηλικία και οι οργανώσεις για τα παιδιά αποκτούν καλύτερο οπλοστάσιο και συνείδηση ότι μπορούν να ενώσουν δυνάμεις για να φέρουν καλύτερα αποτελέσματα στην πραγματικότητα της ζωής των παιδιών, ιδίως των πλέον ευάλωτων. Μαζί τους, ο αιθεροβάμονας αυτόκλητος υπερασπιστής της παιδικής ηλικίας παίρνει λίγο θάρρος παραπάνω. Ξέρει ότι ο νόμος απέχει πολύ από την αλήθεια των κοινωνιών, αλλά νιώθει ότι κρατάει στα χέρια του ένα ισχυρότερο εργαλείο για τον αγώνα που στοχεύει στην αλλαγή συνειδήσεων και πρακτικών και στον σεβασμό των δικαιωμάτων των παιδιών.

1990, Ηράκλειο Αττικής

Η παρουσίαση σε μαθητές – μαθήτριες σχολείων μιας έκθεσης παιχνιδιών που έφτιαξαν με τα χέρια τους παιδιά της Αφρικής γίνεται αφορμή γνωριμίας του παρουσιαστή – εμψυχωτή της με τη διευθύντρια του Βρεφονηπιακού Σταθμού στο Ηράκλειο Αττικής, που του προτείνει να ξεκινήσει εκεί θεατρικές ομάδες με νήπια και παιδιά δημοτικού. Οι ομάδες ξεκινούν δειλά – δειλά και σύντομα μετατρέπονται σε μια πολύ σημαντική συνάντηση έκφρασης, επικοινωνίας, ανταλλαγής, αυτοσχεδιασμών, συνεργασίας, εκτόνωσης, συντονισμού και συμβολικής διαπραγμάτευσης της ταυτότητας όλων των συμμετεχόντων. Το θεατρικό εργαστήρι εξελίσσεται σε ένα κοινωνικό χώρο που τα μέλη των ομάδων απολαμβάνουν και που τον χρειάζονται για το μεγάλωμά τους. Μέσα από αυτό εξερευνούν και ανακαλύπτουν τις/τους εαυτούς τους και τις άλλες/τους άλλους γύρω τους. Ο κύκλος της ομάδας είναι η ιερή στιγμή της συνάντησης, της ανταλλαγής, της σύνθεσης αλλά και της αξιολόγησης. Τα μέλη της μαθαίνουν τη συνάντηση του παιχνιδιού με την κριτική θεώρηση της ζωής και όσων σοβαρών ή ευτράπελων συμβαίνουν σε αυτήν. Ασκούν τη φαντασία τους, μεταμορφώνονται, γελούν, σατιρίζουν καταστάσεις, ξεπερνούν φόβους, φιλτράρουν και συνθέτουν οπτικές, εκφράζουν παράπονα και αιτήματα, δοκιμάζουν αλλαγές, καταπολεμούν

ζόρια, ξεπερνούν τραυλισμούς, αποδέχονται διαφορετικότητες, εκτονώνουν εντάσεις και δυσαρέσκειες, ενδυναμώνουν όνειρα. Μια αγκαλιά είναι το θεατρικό εργαστήρι που για κάποια τυχερά παιδιά κρατάει χρόνια πολλά, για άλλα λιγότερα, προσφέροντας εργαλεία χρήσιμα στο κτίσιμο του ψηφιδωτού της ταυτότητάς τους. Εδώ μαθαίνουν τα μέλη να αγαπούν το είναι τους, με σεβασμό στο είναι των άλλων. Εδώ φτιάχνονται ιστορίες που μιλούν για αλήθειες, ορισμένες φορές όχι εύκολες, αλλά με τρόπο που ελευθερώνει και αναπτερώνει. Εδώ τα άτομα γίνονται ομάδα, δίνοντας χώρο και ανάδειξη στο ταλέντο και τη μοναδικότητα του καθενός. Και όταν έρχεται η ώρα να γυρίσουν σπίτι τους, νιώθουν μέσα τους τη δύναμη αυτής της εμπειρίας. Όπως… «*η Γιούλη, που δεν μπορεί να συγκρατήσει το παράπονό της: Να 'χαμε κάθε μέρα θεατρικό εργαστήρι!*»[7]

1993, Γαλάτσι

«Πλώρη» ονομάστηκε το πρώτο ξυλουργικό εργαστήρι το οποίο δημιούργησε η ΑΡΣΙΣ, που γεννήθηκε ένα χρόνο πριν από μια παρέα ονειροπόλων. Μέσα σε ένα ολιγόμηνο πρόγραμμα επαγγελματικής κατάρτισης, δοκιμάζεται ο συνδυασμός εκπαίδευσης στην ξυλουργική τέχνη με την εκπαίδευση στην τέχνη της ζωής για δυσκολεμένους εφήβους. Δέκα αγόρια και κορίτσια ξεναγούνται στη φροντίδα του ξύλου και στην κατασκευή ξύλινων αντικειμένων, ενώ παράλληλα επικοινωνούν και σμιλεύουν τα σχέδια ζωής τους, τις δυσκολίες τους, τα όνειρά τους. Κοντά τους μια διεπιστημονική ομάδα επιχειρεί να συγκροτήσει ένα μοντέλο υποστήριξης όπου η απόκτηση γνώσεων συνδυάζεται με την ενίσχυση κοινωνικών δεξιοτήτων, αυτοπεποίθησης και προσανατολισμού ζωής. Πρωτεύον στοιχείο είναι η κοινότητα, με τακτικές συζητήσεις και προσπάθειες άρθρωσης των συναισθημάτων και των σκέψεων που συμπλέουν με τη συμμετοχή στο πρόγραμμα. Δυστυχώς, δεν υπάρχει εθνικό σύστημα που να διασφαλίζει τη συνέχεια τέτοιων παρεμβάσεων. Όμως η πρώτη συγκροτημένη εκπαιδευτική – παιδαγωγική παρέμβαση της ΑΡΣΙΣ έδωσε σε όσες και όσους συμμετείχαν τη

[7] Μόσχος, Γ. (1994). Θεατρικό εργαστήρι για παιδιά: Μια περιπλάνηση σε παραμελημένα μονοπάτια της παιδικής φαντασίας, της έκφρασης και της δημιουργίας. *Περιοδικό Εκπαιδευτική Κοινότητα.*

σιγουριά ότι άξιζε τον κόπο και ότι τα αποκτηθέντα βιώματα των κοινών προσπαθειών λειτούργησαν «θεραπευτικά» στα περισσότερα νεαρά άτομα, αντισταθμίζοντας τις -διαφορετικές- δυσκολίες τους (παραβατικότητα, φτώχεια, προσφυγιά, σχολική αποτυχία κ.ά.). Αξιοποιώντας το μοντέλο της Πλώρης στήθηκαν στη συνέχεια αρκετά διαφορετικής φύσης σχήματα κατάρτισης, δημιουργικής απασχόλησης, εξάσκησης δεξιοτήτων, συμβουλευτικής, κλπ. Μια πολύ σημαντική συμβολή της Πλώρης ήταν ότι έμαθε στους εφήβους που συμμετείχαν, παράλληλα με την απόκτηση γνώσεων, να συζητούν, να αξιολογούν τις εμπειρίες τους, μιλώντας μεταξύ τους για τα συναισθήματα, τι σκέψεις και τα όνειρά τους και τελικά να ενδυναμώνονται. Στο κλείσιμο του πρώτου κύκλου εκπαίδευσης, ένας έφηβος λέει: «*εδώ άρχισα να νιώθω ότι είμαι χρήσιμος στην κοινωνία. Και αυτό θέλω να το αποδείξω και στη συνέχεια της ζωής μου, αν και δεν είναι καθόλου εύκολο*»[8].

1995, Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο

Σε μια διακρατική συνάντηση, ύστερα από επισκέψεις εκατέρωθεν σε δομές και προγράμματα για ανήλικους παραβάτες, Έλληνες και Βρετανοί επιστήμονες από τους χώρους της δικαιοσύνης, της νομικής επιστήμης, της κοινωνικής εργασίας, της εγκληματολογίας, της εκπαίδευσης, της επαγγελματικής προετοιμασίας, συναντιούνται και συζητούν. Για τους τρόπους θεσμικής απάντησης στη νεανική παραβατικότητα και περιθωριοποίηση, για το πόσο η επαγγελματική ένταξη μπορεί να υποστηριχθεί μέσα από προγράμματα που περιλαμβάνουν βιωματική εκπαίδευση και σύνδεση με τις τοπικές κοινότητες, ενισχύοντας την υπευθυνότητα, την αυτοεκτίμηση, τη συνεργασία, την εμπιστοσύνη στις ανθρώπινες σχέσεις.

Στις συζητήσεις δίνεται έμφαση στην ανάγκη καλλιέργειας των ικανοτήτων που θα επιτρέψουν – ευνοήσουν την κοινωνική συμμετοχή των εφήβων που έρχονται σε σύγκρουση με τον νόμο και θα δώσουν διεξόδους και ευκαιρίες έκφρασης. Γίνεται λόγος για το δικαίωμα των περιθωριοποιημένων νέων να έχουν θέση και

[8] Μόσχος, Γ. (1996). Ποιος θα στηρίξει τον Πέτρο; Η χαμένη τιμή της νεότητας αντιμέτωπη με τη χαμένη τιμή της αναμόρφωσης. Μανδραγόρας, Ιαν-Απρ 1996.

ισχυρό λόγο στα προγράμματα και τις δράσεις στις οποίες συμμετέχουν. Τονίζεται η ανάγκη ανάπτυξης τοπικών δικτύων υπηρεσιών και ενίσχυσης της συνεργασίας φορέων που δίνουν θέση και ρόλο στους νέους[9]. Διατυπώνεται εμφατικά και τεκμηριωμένα η άποψη ότι για τα παιδιά και τους νέους που έρχονται σε σύγκρουση με τον νόμο η λύση δεν είναι η τιμωρία και ο κοινωνικός τους αποκλεισμός αλλά η δημιουργία ευκαιριών συμμετοχής, με φροντίδα για τις ανάγκες τους, καλλιέργεια των ταλέντων και των ικανοτήτων τους και με εμπειρίες επιβεβαίωσης της αξίας τους.

1998, Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Βόλος, Πάτρα, Ιωάννινα, Ξάνθη, Καβάλα

Έκλεισαν 5 χρόνια από την ίδρυση της ΑΡΣΙΣ και μέσα από τη δυναμική της κοινωνικής οργάνωσης κτίζονται κοινότητες σε γειτονιές, σχολεία, ιδρύματα, φυλακές, κέντρα επαγγελματικής κατάρτισης, κέντρα προετοιμασίας για την εργασία, κέντρα πολιτιστικής έκφρασης. Με ένα μεγάλο αριθμό εθελοντών αλλά και με πρόσωπα που απασχολούνται στο πλαίσιο σχέσεων εργασίας, με παιδιά, νέες και νέους να συμμετέχουν με διαφορετικούς τρόπους βάζοντας το δικό τους στίγμα στις δράσεις, διαγράφεται μια πολυδύναμη πρόταση πίστης στους νέους ανθρώπους και υποστήριξής τους για να αναδείξουν τις ικανότητές τους και τα θετικότερά τους κοινωνικά δυναμικά. Ένας πρώτος απολογισμός της 5ετίας από την ίδρυση της οργάνωσης μέσα από την έκδοση «Νέων *Χ*ώρα»[10] φέρνει στην επιφάνεια όχι μόνο πόσα έγιναν αλλά κυρίως και πόσα μπορούν να γίνονται όταν οι άνθρωποι συναντιούνται δημιουργικά με πνεύμα συλλογικότητας, κοινούς στόχους και κοινές δεσμεύσεις. Διαβάζουμε στον πρόλογο της έκδοσης «*Μια μη κυβερνητική κοινωνική οργάνωση δράσης για την υποστήριξη των νέων. Ένας ζωντανός οργανισμός ανθρώπων, ιδεών, εμπειρίας, γνώσης, ανθρωπιάς, συναισθήματος και ευθύνης. Αυτό δεν θέλουμε*;». Και σε ένα από τα κείμενα απολογισμού, μια νέα που συμμετείχε στο εργαστήριο διακοσμητικής χειροτεχνίας «Χειροποίηση» αναφέρει: «…*Σιγά σιγά, όσο πέρναγε ο καιρός, αρχίσαμε να λειτουργούμε σαν ομάδα και όχι σαν μονάδες. Μέσα από το εργαστήρι μάθαμε*

[9] ΑΡΣΙΣ, (1995) *Νεανική παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη, Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και στη Βρετανία*.

[10] «Νέων *Χ*ώρα», Αθήνα, Ιανουάριος 1998.

αρκετά πράγματα, όπως να φτιάχνουμε ανακυκλωμένο χαρτί και να κατασκευάζουμε μαριονέτες και πράγματα από πανί. Μάθαμε όμως και την ομαδική δουλειά, κάναμε καινούριους φίλους και περάσαμε καλές και κακές στιγμές μαζί…»

2003, Αθήνα

Ο πρόσφατα διορισμένος νέος Συνήγορος του Πολίτη Γιώργος Καμίνης προτείνει στον υπογράφοντα να αναλάβει τη θέση του Βοηθού Συνηγόρου για τα Δικαιώματα του Παιδιού, υλοποιώντας την αποστολή του Συνηγόρου του Παιδιού, του θεσμού που μόλις δημιουργήθηκε στην Ελλάδα με ειδική νομοθετική ρύθμιση[11]. Πρόταση που συνεπάγεται μια πολύ σημαντική αλλαγή στην επαγγελματική και κοινωνική διαδρομή του. Στην πλάστιγγα από τη μία μπαίνουν τα ανάμεικτα συναισθήματα που έχει κάποιος που χρειάζεται να αφήσει πίσω του ένα οικοδόμημα που συνδημιούργησε και το οποίο περιλαμβάνει μια ζωντανή ανθρώπινη κοινότητα με στόχο την κοινωνική παρέμβαση υπέρ των ευάλωτων νεότερων μελών της κοινωνίας. Στην ίδια μεριά μπαίνουν και οι επιφυλάξεις για το πώς μπορεί ένας δημόσιος φορέας να υπηρετήσει ουσιαστικά και συστηματικά την υπεράσπιση των δικαιωμάτων των παιδιών, ξεφεύγοντας από τη ρητορεία που συχνά λειτουργεί από την εξουσία ως άλλοθι, χωρίς να συνοδεύεται από πραγματική παρέμβαση για την κοινωνική αλλαγή.

Από την άλλη μεριά της πλάστιγγας, μπαίνει η θετική αίσθηση από την πρόταση για ένα νέο ξεκίνημα, με την εγγύηση μιας σχέσης εμπιστοσύνης που φαίνεται να μπορεί να κτιστεί και με την υπόσχεση της υποστήριξης για να μπορέσει η ανεξάρτητη αρχή στην Ελλάδα να ακολουθήσει τη φιλοσοφία, τα πρότυπα και τις πρακτικές που είχαν ήδη χαραχθεί από το Ευρωπαϊκό Δίκτυο Συνηγόρων του Παιδιού (ENOC)[12]. Η απάντηση είναι τελικά θετική. Μια νέα απόπειρα δημιουργίας ενός ισχυρού και ανοιχτού σε συνεργασίες δημόσιου φορέα προάσπισης και

[11] Με τον νόμο 3094/03, προβλέφθηκε ότι «Ο Συνήγορος του Πολίτη έχει επίσης ως αποστολή την προάσπιση και προαγωγή των δικαιωμάτων του παιδιού» και δημιουργήθηκε μία ακόμη θέση Βοηθού Συνηγόρου για το Παιδί, που καθιερώθηκε να αποκαλείται «Βοηθός Συνήγορος για τα Δικαιώματα του Παιδιού» ή Συνήγορος του Παιδιού.

[12] European Network of Ombudspersons for Children (ENOC) Standards for Independent Children's Rights Institutions, October 2001.

προαγωγής των δικαιωμάτων του παιδιού ξεκινά στην Ελλάδα. Επιστήμονες από διάφορες ειδικότητες πλαισιώνουν το νέο τμήμα του Συνηγόρου, που σύντομα φτάνει να διαθέτει μια πολύ ικανή 15μελή διεπιστημονική ομάδα, η οποία δεν αρκείται μόνο στην υποδοχή αιτημάτων διαμεσολάβησης από παιδιά και ενήλικες, αλλά βγαίνει πολύ συχνά έξω, επισκέπτεται σχολεία, ιδρύματα, χώρους συνεύρεσης παιδιών, φορείς της κοινότητας, υπηρεσίες, μη κυβερνητικές οργανώσεις, χώρους πολιτισμού, αλλά και χώρους κράτησης ή περίθαλψης ανηλίκων. Συναντά εκπροσώπους του δημοσίου και των φορέων της κοινωνίας των πολιτών. Γίνεται ενεργό μέλος μιας μεγάλης κοινότητας ενηλίκων και ανηλίκων που συζητά, αλληλεπιδρά, προβληματίζεται, προτείνει και δοκιμάζει εργαλεία και πρακτικές έτσι ώστε τα δικαιώματα του παιδιού να γίνουν περισσότερο γνωστά και προσβάσιμα και καλές πρακτικές σεβασμού και προστασία τους να αναδειχθούν στον δημόσιο λόγο. Κάνει επίσης κρίσιμες παρεμβάσεις για τη φοίτηση όλων ανεξαιρέτως των παιδιών στο σχολείο, ανεξάρτητα από νομική κατάσταση, εισηγείται επιτυχώς τη διά νόμου απαγόρευση της σωματικής τιμωρίας των παιδιών, συμπράττει στην ανάπτυξη νομοθετικών και άλλων θεσμικών παρεμβάσεων για την καταπολέμηση της ενδοοικογενειακής βίας, της σχολικής βίας και επιθετικότητας, της παιδικής εργασίας και της παράνομης διακίνησης παιδιών, προωθεί τη σχολική δημοκρατία, το συμπεριληπτικό σχολείο και τη λήψη μέτρων για τη συστηματική ακρόαση των απόψεων των παιδιών σε όλα τα πεδία της ζωής τους, κτίζει σταδιακά ένα δίκτυο συνεννόησης και συνεργασίας ανάμεσα στους κοινωνικούς φορείς που ασχολούνται με τα παιδιά, ενώ παράλληλα αφουγκράζεται συστηματικά τη φωνή των παιδιών, διαφορετικών ηλικιών και κοινωνικών ομάδων.

Η θετική απάντηση στην πρόταση του Γιώργου Καμίνη το 2003 αποτέλεσε έναυσμα για μια τεράστια προσπάθεια, με προσωπική δέσμευση, για μια πολυεπίπεδη προσπάθεια κατανόησης, σεβασμού και υπεράσπισης των παιδιών, των δικαιωμάτων τους και όσων συμβαίνουν στον ψυχικό τους κόσμο στα βήματά τους προς την ενηλικίωση. Παράλληλα τέθηκε ο στόχος της ανάδειξης του ρόλου των ενηλίκων που σχετίζονται με τα παιδιά, καθώς είναι αναγκαίο αυτοί να

λειτουργούν ως καλά παραδείγματα σεβασμού, ακρόασης, διαθεσιμότητας, υπευθυνότητας, εντιμότητας και συνέπειας.

2004, Ηράκλειο και Νεάπολη Λασιθίου Κρήτης

Δύο διαδοχικές επισκέψεις στα ιδρύματα παιδικής προστασίας των πόλεων αυτών συνοδεύονται από συζητήσεις με τα φιλοξενούμενα παιδιά. Οι αρχικές επιφυλάξεις τους για το μοίρασμα εμπειριών με τους επισκέπτες από την Αθήνα ακολουθούνται από αιτήματα και ερωτήματα: «*Το ότι δεν ζούμε με τις οικογένειές μας σημαίνει ότι δεν μπορούμε να έχουμε σαν τα υπόλοιπα παιδιά ευκαιρίες ψυχαγωγίας, εξόδων, ασχολίες και δραστηριότητες που να μας αρέσουν;»* Τα παιδιά εκφράζουν ακόμη έντονα την ανάγκη ιδιωτικού χώρου και ατομικής φροντίδας, κάτι που τα ιδρύματα, ιδίως μάλιστα με την πολύ ελλιπή στελέχωσή τους, αδυνατούν να τους προσφέρουν. Ως αναγκαίο μέτρο ο Συνήγορος ζητάει την επαρκή στελέχωση με εξειδικευμένους λειτουργούς και οργάνωση δραστηριοτήτων που θα ενδιαφέρουν τα παιδιά. Όμως είναι προφανές ότι ένα ίδρυμα δεν μπορεί να αντικαταστήσει την οικογένεια.

2007, Αμάρυνθος Εύβοιας

Τον Δεκέμβριο του 2006 έχει δημοσιοποιηθεί η καταγγελία μαθήτριας για τον βιασμό της από μαθητές του Λυκείου στο οποίο φοιτούσε, κατά τη διάρκεια μιας κατάληψης. Η υπόθεση είχε ξεσηκώσει τα ΜΜΕ που εκτός των άλλων πολιόρκησαν το σχολείο για αρκετές μέρες. Ο Συνήγορος του Παιδιού είχε επισκεφτεί το σχολείο, διαπιστώσει την κατάσταση και ζητήσει από το Εθνικό Συμβούλιο Ραδιοτηλεόρασης να παρέμβει αμέσως για την προστασία της ιδιωτικής ζωής των μαθητών και τον σεβασμό της σχολικής ζωής. Τρεις μήνες μετά, πραγματοποιείται επίσκεψη στο σχολείο και διάλογος με μαθητές που είχαν πάρει μέρος στην κατάληψη.

Η ατμόσφαιρα στην αρχή είναι παγωμένη και με δυσκολία ανοίγονται τα παιδιά. Στο τέλος αναλαμβάνει κάποιος μαθητής να μιλήσει πιο ανοιχτά και αρκετοί

επιβεβαιώνουν αυτά που λέει: «*Όλοι έρχεστε στο σχολείο μας τώρα που έγιναν τα γεγονότα, αλλιώς δεν θα μας πρόσεχε κανένας. Καταλάβετέ το, για μας το σχολείο είναι μια υποχρέωση που ακολουθούμε αναγκαστικά, χωρίς να περιμένουμε τίποτα ιδιαίτερο από τους καθηγητές μας και τα μαθήματα. Άλλωστε και οι καθηγητές είναι επαγγελματίες, σε μεγάλο βαθμό κουρασμένοι, που δεν τους νοιάζει ιδιαίτερα τι και πώς θα διδάξουν, που εκτελούν την αποστολή τους σχεδόν συμβατικά. Το σχολείο, όλο μαζί, δεν μας ενδιαφέρει, όλοι πάμε φροντιστήρια, που έχουν και λιγότερα παιδιά στις τάξεις. Το σχολείο υποτίθεται ότι μας ετοιμάζει για τη δουλειά, δεν είναι για επικοινωνίες ούτε για ποιότητα. Δεν λειτουργούν τα εργαστήρια, οι υπολογιστές είναι παλιοί, δεν κάνουμε συζητήσεις – και γιατί να κάνουμε; Εδώ ερχόμαστε κυρίως για την παρέα. Και στην κατάληψη ήρθαμε τουλάχιστον κάπως πιο κοντά μεταξύ μας…».*

Ένα σχολείο που δεν κατορθώνει να τραβήξει το ενδιαφέρον των μαθητών του. Που συστημικά τρέφει την αδιαφορία τους του και σχεδόν επιτρέπει τη βία ως διέξοδο που στα μάτια των εφήβων μαθητών φαίνεται κάπως να ταράζει τα ακούνητα νερά του.

2007, Ξάνθη, Ίασμος, Σάπες, Κομοτηνή, Εχίνος

Τριήμερη περιοδεία σε σχολεία και Κέντρα Στήριξης του Προγράμματος Εκπαίδευσης Μουσουλμανοπαίδων (ΚΕΣΠΕΜ). Συνάντηση με τα παιδιά που πλέουν μέσα στις διπλές τους ταυτότητες, που αγωνίζονται να αυτονομηθούν από των γονιών τους τα βαρίδια. Τα παιδιά, δειλά – δειλά στην αρχή και πιο θαρραλέα στη συνέχεια, μιλούν για την πραγματική απουσία των γονέων στις ζωές τους, για τη λεκτική ή τη σωματική βία που ορισμένα βιώνουν, για την αδικία της αυστηρότητας εκπαιδευτικών που θέλουν να απομακρύνουν συμμαθητές τους που έσφαλαν αντί να τους δώσουν μία ακόμη ευκαιρία, για τις προκαταλήψεις, αλλά και για τη χαρά που παίρνουν από τη συμμετοχή σε ομαδικές δραστηριότητες -όταν και όπου αυτές συμβαίνουν-, τις προσδοκίες τους για το μέλλον να συμμετέχουν στην κοινωνία ισότιμα, χωρίς το στίγμα της διαφορετικότητας λόγω του θρησκεύματος ή της καταγωγής τους. Διψάνε για

τέχνες, για παρέα, για δημιουργικές δράσεις, για ελευθερία, για σεβασμό, για αναγνώριση της *μίας* ταυτότητας που επιθυμεί ο καθένας και η καθεμία: να είναι ο εαυτός τους. Όσα από τα παιδιά αυτά είχαν ήδη την ευκαιρία να συμμετέχουν σε Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων των ΚΕΣΠΕΜ[13], μιλάνε για αυτή τους την εμπειρία με χαρά αλλά και προσδοκία συνέχισης παρόμοιων δράσεων συμμετοχής και ανάδειξης της προσωπικής τους αξίας. Η συζήτηση για τα δικαιώματα τους προσελκύει, αλλά φαίνεται να έχουν αμφιβολίες για το πώς μπορούν τα δικαιώματα να προστατευθούν στην πράξη, στην καθημερινότητά τους, σε μια κοινωνία όπου η οπτική, τα συναισθήματα και τα αιτήματα των παιδιών βρίσκονται μάλλον σε δεύτερη μοίρα[14].

Ο Αχμέτ, μαθητής της Β' Γυμνασίου γράφει ποιήματα: «…*Η γλώσσα δεν αγαπάει, η γλώσσα μάς χτυπάει… Ταξιδεύω στον ουρανό με τα σύννεφα, με τα πουλιά. Έχω μέσα μου Αγάπη που την έχω σαν φίλο μου. Όλα τα παράπονά μου σε αυτήν τα λέω. Όλα τα μυστικά μου τα κρατάει, δεν τα λέει. Τα πόδια μου τρέμουν από τον φόβο, τα χέρια μου έχουν παγώσει, το πρόσωπό μου έχει μαυρίσει από τη στενοχώρια. Τα πουλιά μού τραγουδούν. Μου κάνουν παρέα, με ταΐζουν, με ζεσταίνουν. Δε με αφήνουν μόνο*…».

2007, όρος Πατέρα

Κατασκήνωση «Χαρούμενα Παιδιά, Χαρούμενα Νιάτα»[15]. Εδώ κάθε καλοκαίρι οργανώνεται μια διαφορετική κατασκήνωση, που διαπνέεται από μια φιλοσοφία αλληλοσεβασμού και συνεργασίας, έχει κοντά της εθελοντές ομαδάρχες και ομαδάρχισσες με το όραμα μιας κοινωνίας χαρούμενης, δίκαιης και συμπεριληπτικής και υποδέχεται παιδιά από μικρές τάξεις δημοτικού ως και γυμνασίου που προέρχονται από φτωχές – ευάλωτες οικογένειες, αλλά και από πιο εύπορες που εμπιστεύονται τη φιλοσοφία της, παιδιά με καταγωγές από διάφορες χώρες του κόσμου, με διαφορετικές θρησκείες, χρώματα δέρματος,

[13] Για τα Δημιουργικά Εργαστήρια Νέων (ΔΕΝ): https://tinyurl.com/KESPEM-DEN

[14] Μόσχος, Γ. (2008). Η αλήθεια των παιδιών, δύναμη αλλαγής στην κοινωνία μας. *Πολυφωνίες ΔΕΝ*: https://tinyurl.com/POLYPHONIESt15mar2008

[15] Αναλυτικά στοιχεία για τις κατασκηνώσεις ¨Χαρούμενα Παιδιά – Χαρούμενα Νιάτα» εδώ: https://kataskinosi.gr/

εμπειρίες, δυσκολίες και χαρές ζωής. Εδώ συναντιούνται για να χαρούν ένα καλοκαίρι ανεμελιάς, παιχνιδιού, τραγουδιού, κοινής ζωής, ανταλλαγών, δημιουργίας και απόλαυσης. Η φετινή κατασκήνωση ασχολείται πιο συστηματικά με τα δικαιώματα του παιδιού. Γίνονται συζητήσεις για το πώς τα δικαιώματα μπορεί να γίνονται πράξη και πώς ενεργούμε όταν νιώθουμε ότι αδικούμαστε ή ότι οι άλλοι δεν μπορούν να μας καταλάβουν. Για το πώς μπορούμε να γνωρίζουμε καλύτερα τον εαυτό μας και να σχετιζόμαστε ειρηνικά με τους άλλους. Πώς μπορούμε να γινόμαστε όλοι διαρκώς μικροί συνήγοροι των δικαιωμάτων των παιδιών.

2009, Θεσσαλονίκη

Η πρώτη Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου του Παιδιού, αποτελούμενη από παιδιά ηλικίας 13 ως 17 ετών, συναντιέται στις εγκαταστάσεις των Παιδικών Χωριών SOS και στη συνέχεια συμμετέχει στη διοργάνωση μιας ημέρας διαλόγου στον χώρο της Διεθνούς Έκθεσης, στην οποία έρχονται περισσότερα από 100 παιδιά από διάφορα σχολεία της πόλης. Θέμα τους: *«Ο ρόλος των παιδιών στη δημιουργία και εφαρμογή σχολικών κανονισμών»*. Το σύνθημα που διαλέγουν τα παιδιά, δημιουργώντας και σχετικά πανό είναι *«Έχουμε γνώμη. Ακούστε μας!»*.

Η Ομάδα Εφήβων Συμβούλων λειτουργεί με βάση διεθνή πρότυπα αλλά και με προσεκτικό σχεδιασμό στο ελληνικό επίπεδο. Περιλαμβάνει εφήβους από διαφορετικές περιοχές, διαφορετικά είδη σχολείων και μεταξύ άλλων και παιδιά με αναπηρίες, με καταγωγές από διάφορες χώρες και παιδιά που δεν ζουν με τη βιολογική τους οικογένεια. Τα συμπεράσματα της συνάντησης δημοσιοποιούνται και στέλνονται στο Υπουργείο Παιδείας. Κυρίως όμως γεμίζουν χαρά και θετικά συναισθήματα όσα παιδιά συμμετείχαν στις συναντήσεις, καθώς ένιωσαν για λίγο να πραγματώνεται ένα όνειρό τους για την εκπαίδευση: του ελεύθερου διαλόγου και της συμμετοχής τους σε αποφάσεις που τα αφορούν.

2009, Ασπρόπυργος

Συνέντευξη[16] με μαθητές/μαθήτριες της ομάδας ομότιμων διαμεσολαβητών του 2ου Γυμνασίου, της πρώτης με αυτό το αντικείμενο που λειτουργεί στην Ελλάδα με συνέπεια και συνέχεια από το 2005.

«1. Τι νομίζεις ότι είναι το πιο σπουδαίο που προσφέρει στο σχολείο σου η ομάδα;

- *Η ομάδα προσφέρει στους μαθητές του σχολείου τη βοήθειά της για να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα και τις διαφωνίες μεταξύ τους, χωρίς τους καθηγητές.*
- *Μας δίνει τη δυνατότητα να συνυπάρχουμε αρμονικά και να βοηθάμε τα παιδιά να τα ξαναβρούν. Βοηθάει στο να λιγοστεύουν οι παρεξηγήσεις και οι τσακωμοί. Να καταλάβουν τα παιδιά ότι η βία δεν είναι ο μόνος τρόπος επίλυσης των διαφορών τους.*
- *Προσφέρουμε στους συμμαθητές μας αγάπη και εκτίμηση. Τους δίνουμε την εντύπωση πως καμιά παρεξήγηση δεν λύνεται πραγματικά με τη βία.*

2. Τι σου προσφέρει η ομάδα; Τι έχει αλλάξει μέσα σου από όταν έγινες μέλος της;

- *Η ομάδα έχει αλλάξει πάρα πολλά μέσα μου. Με κάνει να μην τσακώνομαι και να μιλάω για να λύνω τις παρεξηγήσεις. Με έχει κάνει να γνωρίσω φιλικά τα άλλα παιδιά, που δεν περίμενα να είναι τόσο συναισθηματικά. Να τους εμπιστεύομαι και να μην τους αγνοώ, για να καταλάβουν και αυτοί την αξία τους.*
- *Μου προσφέρει ασφάλεια και χαρά, γιατί μπορούμε να λύνουμε προβλήματα.*
- *Με έχει βοηθήσει να νιώθω σαν ένα φυσιολογικό παιδί που έχει συναισθήματα, φιλικά και ομαδικά και όχι ένας μάγκας που θέλει να αφήσει σημάδι στο σχολείο του ότι είναι ο πιο δυνατός και τον φοβούνται όλοι».*

[16] Ολόκληρη η συνέντευξη όπως και συναφές υλικό από τη δράση της ομάδας είχαν δημοσιευθεί στον ιστοχώρο του Συνηγόρου του Παιδιού (www.0-18.gr) ο οποίος δυστυχώς καταργήθηκε μετά το 2018.

Μέσα στα χρόνια, η ομάδα, με μέλη που ανανεώνονταν διαρκώς, διαμόρφωσε στο σχολείο μια κουλτούρα συνεννόησης, επικοινωνίας και προσπάθειας για την επίλυση συγκρούσεων και παρεξηγήσεων. Μια χαρακτηριστική σκηνή στη λειτουργία της ήταν τότε που το σχολείο ενημερώθηκε ότι ένα παιδί από διπλανό γυμνάσιο πήρε ποινή αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος και θα ερχόταν στο δικό τους, λόγω του ότι είχε χειροδικήσει σε άλλα παιδιά. Το παιδί αυτό είχε ένα σοβαρό οικογενειακό πρόβλημα καθώς είχε χάσει πρόσφατα τον πατέρα του. Την ημέρα που θα ερχόταν στο σχολείο, η ομάδα διαμεσολαβητών ετοίμασε ένα μεγάλο πανό για την υποδοχή του: «*Βίκτωρα καλώς ήρθες στο σχολείο μας!».* Ο Βίκτωρας μπήκε στην ομάδα, έγινε ένα από τα πιο δραστήρια μέλη της και δεν καβγάδισε ποτέ με κανέναν στο νέο του σχολείο.

2012, Ρόδος

Η δεύτερη Ομάδα Εφήβων Συμβούλων του Συνηγόρου του Παιδιού ολοκληρώνοντας δύο χρόνια ζωής, επισκέπτεται τη Ρόδο, όπου συνδυάζεται ένα ψυχαγωγικό πρόγραμμα με την προετοιμασία μίας Δημόσιας Δήλωσης, για την οποία γίνονται εργαστήρια και πολλές συζητήσεις. Μεταξύ άλλων η Δήλωση αναφέρει:

«Ύστερα από δύο χρόνια συνεργασίας μας με τον Συνήγορο του Παιδιού, εμείς, 20 αγόρια και κορίτσια από όλη την Ελλάδα, που συμμετείχαμε στην Ομάδα Εφήβων Συμβούλων, νιώθουμε ότι είναι πολύ σημαντικό να απευθύνουμε ένα μήνυμα σε όλα τα παιδιά αλλά και στους ενηλίκους της κοινωνίας μας, τόσο σε αυτούς που έχουν τις άμεσες ευθύνες στη ζωή μας, όσο και αυτούς που παίρνουν αποφάσεις για τα μέτρα της Πολιτείας σχετικά με τα παιδιά. Σήμερα, στην τελευταία μας συνάντηση, στη Ρόδο, αποφασίζουμε να μοιραστούμε τις ιδέες, τα οφέλη και τις ελπίδες που αποκομίσαμε από αυτή την εμπειρία μας. Θέλουμε κατ' αρχάς να τονίσουμε τη μεγάλη σημασία που είχε για μας η συμμετοχή στην Ομάδα. Μέσα από συζητήσεις, βιωματικές ασκήσεις, επισκέψεις σε φορείς και ιδρύματα, παρουσιάσεις και έρευνα στα σχολεία μας, παρακολούθηση παραστάσεων, ανταλλαγή απόψεων – προτάσεων, ζωντανά και μέσα από το διαδίκτυο, κερδίσαμε αυτογνωσία και

βαθύτερη γνώση των δικαιωμάτων μας, καθώς και των τρόπων διεκδίκησής τους. Αυτό θεωρούμε ότι θα πρέπει να γίνεται σε όλα τα παιδιά και τους εφήβους στην κοινωνία μας, στα σχολεία, σε ιδρύματα και σε άλλους οργανισμούς για τα παιδιά, με αρωγό την Πολιτεία. Ο διάλογος, η πολυφωνία και η ομαδικότητα αποτελούν αξίες, που μπορούν να εμπεδωθούν μόνο με βιωματικό τρόπο. Προτρέπουμε τους νέους να ασχοληθούν με τα κοινά, να συμμετέχουν σε ομαδικές δραστηριότητες, συζητήσεις και κοινωνικές παρεμβάσεις. Να αντιδρούν σε ό,τι τους ενοχλεί, να αγωνίζονται για όσα πιστεύουν… Η οικονομική κρίση δεν θα πρέπει να οδηγήσει σε κρίση των αξιών και της ηθικής. Δεν θα πρέπει εξαιτίας της να προκαλούνται και να γίνονται ανεκτές σοβαρές παραβιάσεις δικαιωμάτων, όπως η βία σε βάρος των παιδιών, ο εκφοβισμός, οι διακρίσεις, οι επιθετικές και ρατσιστικές συμπεριφορές, η εγκατάλειψη των παιδιών, η παιδική εργασία και η εκμετάλλευση. Απέναντι σε αυτές, η λύση δεν είναι να στρίβουμε αλλού το κεφάλι... Στην περίοδο αυτή θα πρέπει να μιλήσουμε περισσότερο για τα δικαιώματα, να ενημερωθούν όλα τα παιδιά και οι νέοι για αυτά και να τους δοθούν ευκαιρίες συμμετοχής, έκφρασης και συνεργασίας. Χρειαζόμαστε περισσότερο την καλή γνώση των δικαιωμάτων και την αλληλεγγύη… Να κτίσουμε μαζί από την αρχή μια κοινωνία συνοχής και αλληλοσεβασμού, όπου τα παιδιά και οι έφηβοι θα έχουμε δυναμικό ρόλο και οι μεγάλοι θα μας σέβονται και θα μας υπολογίζουν».

2013, Καλαμαριά

Συνάντηση με τα παιδιά μιας τάξης Ε' Δημοτικού. Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο στο κέντρο της αίθουσας ενώ τα θρανία έχουν απομακρυνθεί. Τα μάτια τους γελαστά, με την προσδοκία συνάντησης με τον «καλεσμένο» τους. Ξεκινούν αναφορές σε ευχάριστες στιγμές της ζωής τους, που τα ίδια απολαμβάνουν. Προσωπικές, οικογενειακές στιγμές αλλά και σχολικές: *«όταν παίζουμε παιχνίδια στην τάξη», «η ώρα της ευέλικτης ζώνης», «η ώρα της γυμναστικής», «όταν γράφω ιστορίες», «όταν κουβεντιάζουμε με την κυρία μας, που είναι πολύ καλή», «όταν είμαι με τους φίλους μου στην τάξη, είμαστε πολύ δεμένοι».* Το επόμενο θέμα της συζήτησης είναι οι δυσκολίες και πράγματα που μας θυμώνουν, βάζοντας όριο σε όσα αναφέρονται στον ιδιωτικό χώρο των παιδιών. Τα παιδιά μιλούν για τις

εντάσεις στο σπίτι και για τη βία από μεγαλύτερα αδέλφια, για τη στεναχώρια που δημιουργούν οι συμπεριφορές άλλων παιδιών στις παρέες, που είτε φέρονται άσχημα είτε αποφεύγουν κάποιους και δίνουν την εντύπωση της περιφρόνησης ή για τα παιδιά που κάνουν τους αρχηγούς.

Μια κοπέλα μιλάει για τα ειρωνικά γέλια συμμαθητών όταν δεν τα καταφέρνει στο τρέξιμο, στη γυμναστική. Άλλος μιλάει για τους μεγάλους που αντιμετωπίζουν τα παιδιά ως «μικρά» χωρίς δυνατότητα να έχουν γνώμη ή να μπορούν να δείξουν τις ικανότητές τους. Γίνεται αναφορά στους γονείς που λείπουν πολύ από το σπίτι αλλά και σε αυτούς που έχουν ένταση λόγω του ότι έχουν χάσει τη δουλειά τους και για αυτούς που χώρισαν πρόσφατα και που ευτυχώς συζητάνε μεταξύ τους, αλλά ο χωρισμός προκαλεί στεναχώρια.

Η ώρα κυλάει γρήγορα και τα παιδιά φαίνονται να ανακουφίζονται, μιλώντας για πράγματα που τους απασχολούν. Κάποια στιγμή μια πολύ προσωπική αναφορά ενός αγοριού γίνεται αφορμή να τονιστούν τα όρια της δημοσιοποίησης των προσωπικών δεδομένων και ότι κάποια πράγματα μπορούν τα παιδιά να τα κουβεντιάζουν με τη δασκάλα τους κατ' ιδίαν, στο διάλειμμα και σε πιο προσωπικό χρόνο. Τα παιδιά δηλώνουν ότι πράγματι αυτή η δυνατότητα τους δίνεται και χαίρονται για αυτό. Οι αναφορές στις ευχάριστες αλλά και στις δύσκολες στιγμές της ζωής συνδέονται στη συνέχεια με τα δικαιώματα των παιδιών και γίνεται συζήτηση για τον τρόπο που κάθε παιδί μπορεί να ενεργεί για να προστατεύει τα δικαιώματά του αλλά και να σέβεται τα δικαιώματα των άλλων. Τα παιδιά μέχρι το τέλος της συζήτησης, δύο εκπαιδευτικές ώρες με διάλειμμα, φαίνονται απορροφημένα. Είναι προφανές ότι έχουν ήδη διαμορφώσει μια καταπληκτική σχέση εμπιστοσύνης με τη δασκάλα τους που τους επιτρέπει να συζητούν ελεύθερα και να μιλούν για σκέψεις, συναισθήματα, επιθυμίες, φόβους.

Ξεχωριστό και πολύ συμμετοχικό ρόλο έχει στη συζήτηση μια μαθήτρια με το σπάνιο όνομα «Διαλεχτή». Η εκπαιδευτικός της τάξης ομολογεί ότι στην αρχή της χρονιάς πήρε προειδοποίηση από τον διευθυντή: Να την προσέχεις αυτή γιατί έχει γνωμάτευση ΔΕΠΥ. Αλήθεια, πόσο σημαντικό είναι παρόμοιες γνωματεύσεις, αντί για στιγματισμό να οδηγούν σε συμπεριληπτικές πρακτικές…

2013, Νέστος

Δεύτερη επίσκεψη στις καλοκαιρινές κατασκηνώσεις των ΔΕΝ[17] του προγράμματος εκπαίδευσης παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας, καλοκαίρι, στη Γαλάνη Ξάνθης. Συνάντηση με μια ομάδα παιδιών που μόλις τέλειωσαν το δημοτικό και πρόκειται να ξεκινήσουν το γυμνάσιο. Παιδιά από διάφορα χωριά του κάμπου. Θέμα του σημερινού εργαστηρίου «τα δικαιώματα των παιδιών». Ξεκίνημα με βουτιά στο ποτάμι και πρώτη γνωριμία μέσα στο νερό. Μιλάμε για τη σημασία των ονομάτων μας. *«Το δικό μου σημαίνει χαμόγελο», «εμένα νεράιδα του νερού», «βαθύ άσπρο», «ένας άγιος», «εμένα είναι ένα φυτό που όμως βγάζει δηλητήριο..»* λέει με πίκρα σχεδόν ένα κορίτσι. «*Μα είναι η δύναμή σου αυτή*!». Κάποια παιδιά μιλούν καλά ελληνικά και κάποια σπαστά, με δυσκολία, η πρώτη τους γλώσσα είναι τα τούρκικα. Το ποτάμι είναι κρύο αλλά ευχάριστο και προκλητικό να δεχθεί τα παιδιά κοντά του.

Σε λίγο ξεκινά το εργαστήρι. Αρχικά με παιχνίδια, για σπάσιμο πάγου και συντονισμό. Εκεί φαίνονται οι γλώσσες που ενώνουν αλλά και που δυσκολεύουν. Ξεκινάει μια ιστορία, στα ελληνικά, αργά αργά, με εκφράσεις χεριών και επεξηγήσεις. Είναι η ιστορία του «Κλειστού Βουνού» που είχε διάσπαρτα μικρά χωριά και ήταν αποκομμένο από τη μεγάλη πολιτεία, γιατί είχε γκρεμιστεί το γεφύρι πρόσβασης σε αυτή πάνω από το ποτάμι που βρισκόταν στη μέση και η επικοινωνία γινόταν μόνο με άλογα των αρχηγών που πέρναγαν και έφερναν από την πόλη τα χρειαζούμενα. «*Μια μέρα, μια παρέα παιδιών από διαφορετικά χωριά αποφάσισαν να φτιάξουν μόνα τους ένα δικό τους γεφύρι με ξύλα και σκοινιά για να περάσουν στην άλλη όχθη. Το ετοίμαζαν κρυφά από τους μεγάλους σιγά – σιγά και ονειρευόντουσαν να πάνε κάποια μέρα να εξερευνήσουν τον κόσμο απέναντι*». Η διήγηση της ιστορίας προχωράει αργά αργά ώσπου κάποια στιγμή διακόπτεται για ένα μικρό παιχνίδι σε ομάδες. Στα γύρω δέντρα είναι κρυμμένα καρτελάκια διαφορετικών χρωμάτων με λέξεις και τα παιδιά χωρίζονται σε ομάδες και ψάχνουν να τα βρουν. Όταν τις συγκεντρώνουν, τις συζητάνε. Κάθε λέξη κρύβει και ένα δικαίωμα, θετικό, όπως σπίτι, σχολείο, φροντίδα, αγάπη, παρέα, έκφραση, ελευθερία ή αρνητικό -που χρειάζεται προστασία-, όπως ξύλο, αγριάδες, αδικίες,

[17] «Ακολουθώντας τη ροή: Κατασκην(εν)ώνουμε, το "μαζί" μας μεγαλώνουμε», Θερινά ΔΕΝ 2013, Η αρμονική συμβίωση στην πράξη, Σχετικό βίντεο: https://tinyurl.com/summerDEN2013

διακρίσεις. Γίνεται συζήτηση με αναφορές σε πραγματικές καταστάσεις ζωής. Τα παιδιά ανταλλάσσουν σκέψεις και βιώματα.

«*Και η γέφυρα των παιδιών του Κλειστού Βουνού τι έγινε τελικά; Μπόρεσαν τελικά τα παιδιά να περάσουν απέναντι;»* ρωτάει ένα παιδί μετά από λίγη ώρα. Η ομάδα επανέρχεται στην ιστορία. «*Τότε, έγινε μια μεγάλη γιορτή και τα παιδιά βρήκαν ευκαιρία να παρουσιάσουν στους μεγάλους την κρεμαστή γέφυρα που είχαν αρχίσει να φτιάχνουν. Και οι μεγάλοι τα θαύμασαν και αποφάσισαν να βοηθήσουν να γίνει το γεφύρι στέρεο και κάπου κάπου να περνάνε και να πηγαίνουν ως την απέναντι πολιτεία μεγάλοι και μικροί μαζί. Έτσι το κλειστό βουνό άρχισε να γίνεται πιο ανοικτό στον έξω κόσμο..» «Ήταν αλήθεια αυτή η ιστορία»;* ρώτησε μια κοπέλα.

«*Ένα μέρος της ναι, ήταν και είναι αλήθεια. Και είναι αφορμή για να σκεφτούμε τις συνεργασίες που χρειάζονται για τα περάσματα της ζωής μας, που θα μας φέρουν πιο κοντά στα όνειρά μας».*

Στο κλείσιμο ο αποχαιρετισμός είναι τρυφερός, γεμάτος χαμόγελα. Γιατί το σημερινό εργαστήρι έδενε πολύ με όσα τα παιδιά αυτά βίωναν στην κατασκήνωση και στα δημιουργικά εργαστήρια που λειτούργησαν στη ζωή τους ως αγκάλη ξεκούρασης αλλά και ως ώθηση και ενδυνάμωση στην πορεία τους προς την προσωπική ολοκλήρωση και αυτονόμηση.

2014, Αθήνα

Πολιτιστικό Κέντρο ΣΤ' Διαμερίσματος του Δήμου Αθηναίων. Ο Συνήγορος του Παιδιού σε συνεργασία με την Πολωνική πρεσβεία διοργανώνει διήμερο εκδηλώσεων με τίτλο *«Τα παιδιά είναι πολίτες!»*[18], τιμώντας τη μνήμη του Γιάνους Κόρτσακ του Πολωνοεβραίου παιδαγωγού και γιατρού, θεμελιωτή των δικαιωμάτων του παιδιού στις αρχές του 20ου αιώνα, ο οποίος μεταξύ άλλων φρόντισε με ιδιαίτερο τρόπο τα παιδιά δυο ιδρυμάτων των οποίων είχε την ευθύνη, δίνοντάς τους λόγο και εκπαιδεύοντάς τα να παίρνουν αποφάσεις μέσα από συνελεύσεις. Μαθητές και μαθήτριες από διάφορα σχολεία έρχονται και

[18] https://www.sch.gr/q-%25/

παρουσιάζουν κείμενα και θεατρικά δρώμενα που ετοίμασαν, συμμετέχουν σε εργαστήρια και μιλούν για τις προσπάθειές τους για ένα δημοκρατικό σχολείο.

Η συζήτηση έχει ανοίξει γύρω από τα δικαιώματα των παιδιών. Κάποια στιγμή ακούγονται ήχοι από πέτρες που κάποιοι πετάνε στα παντζούρια της αίθουσας. Με μια γρήγορη κίνηση εντοπίζονται οι υπεύθυνοι, μια παρέα αγοριών στον δρόμο, καταγόμενα από διάφορες χώρες. Τους γίνεται πρόσκληση να έρθουν στην εκδήλωση, και, αν θέλουν, να μιλήσουν και αυτοί για τα δικαιώματά τους. Μετά από μια μικρή αμηχανία, τα πέντε παιδιά ανεβαίνουν στη σκηνή και μοιράζονται με μικρούς και μεγάλους που βρίσκονται στην αίθουσα τα δικαιώματά τους, «*να έχω την πατρίδα μου και να είμαι υπερήφανος για αυτή» «να παίζω». «να γελάω», «να έχω κορίτσι» «να τρώω και εγώ γλυκά».* Δίκαια, παίρνουν μέρος στο μοίρασμα γλυκών και αναψυκτικών που ακολουθεί. Φαίνεται άλλωστε να είναι το δώρο του πνεύματος του Γιάνους Κόρτσακ στην εκδήλωση.

2014, Γιαννιτσά

Η επίσκεψη στο 3ο ΓΕΛ συνδυάζεται με επικοινωνία με τα μέλη του 15μελούς συμβουλίου μαθητών και τα προεδρεία όλων των τάξεων. Στο σχολείο αυτό έχει γίνει προσπάθεια από τη διεύθυνση σε συνεργασία με μαθητές και εκπαιδευτικούς να ετοιμαστεί σχολικός κανονισμός. Για ένα μεγάλο διάστημα ο διευθυντής του σχολείου προσερχόταν τα Σάββατα και συζητούσε με διαφορετικές ομάδες μαθητών θέματα σχετικά με τον κανονισμό, αναζητώντας την οπτική τους και τη γνώμη τους. Στη συνάντηση που πραγματοποιείται με τα παιδιά είναι εντυπωσιακή η υπευθυνότητα και η σοβαρότητα με την οποία αντιμετωπίζουν τα θέματα της σχολικής ζωής. Ακόμη και αν υπάρχουν ακόμη κάποια σημεία διαφωνιών με μέλη του συλλόγου διδασκόντων, τα παιδιά δείχνουν με τον πιο εμφατικό τρόπο ότι, όταν η ηγεσία του σχολείου τα αντιμετωπίζει με σεβασμό, τα ίδια τον ανταποδίδουν. Με αυτόν τον τρόπο η σχολική ζωή ποτίζεται με εμπειρίες συναντίληψης και αλληλοκατανόησης και ακόμη και όταν συμβούν περιστατικά διαφωνιών ή συμπεριφορών που αποκλίνουν, μπορεί πιο εύκολα να αναζητείται λύση και σύγκλιση.

2015, Λεχαινά Ηλείας

Η επίσκεψη στο προνοιακό ίδρυμα - (πρώην) ΚΕΠΕΠ Λεχαινών- όπου διαμένουν παιδιά και ενηλικιωθέντα άτομα με διάφορες αναπηρίες, πραγματοποιείται σε συνέχεια της έκδοσης Πορίσματος και διαφόρων παρεμβάσεων του Συνηγόρου του Παιδιού. Δυστυχώς πολλά από τα ζητήματα που είχαν τεθεί στο προ 4 ετών Πόρισμα εξακολουθούν να υφίστανται. Η έλλειψη προσωπικού και η παραμονή παιδιών και νέων στο ίδρυμα αντί της προώθησης σε μικρές δομές στην κοινότητα είναι εμφανείς. Ορισμένοι φιλοξενούμενοι είναι δεμένοι με ιμάντες από τα χέρια και τα πόδια, με χέρια μέσα από την μπλούζα, χωρίς σεντόνια επειδή «*μασουλάνε τα σεντόνια και πνίγονται*» ή «*για να μην αυτοτραυματιστούν*». Οι κατάκοιτοι ατενίζουν διαρκώς το λευκό ταβάνι.

Από τη συνολική εικόνα δεν προκύπτει κανενός είδους δραστηριοποίηση, πρόγραμμα εκπαίδευσης ή ψυχαγωγίας μέσα στο ίδρυμα. Παρατηρούνται όμως και ορισμένες ελπιδοφόρες μικρές αλλαγές. Η Ελλη, ένα μικρό παιδί με αυτισμό, που πριν λίγο μόνο καιρό κρινόταν ως επικίνδυνο για τον εαυτό της και για αυτό ήταν περιορισμένη διαρκώς σε ένα κρεβάτι – κλουβί, έχει ξεκινήσει να φοιτά σε ειδικό σχολείο, μετά από την παρέμβαση του Συνηγόρου. Στο σχολείο η Έλλη παίζει με παιχνίδια, κάνει παζλ, επικοινωνεί με άλλα παιδιά και εκπαιδευτικούς και δεν εκδηλώνει επικίνδυνες συμπεριφορές. Η συμμετοχή της στη σχολική ζωή συνιστά τη δική της ενδυνάμωση. Ίσως το ίδιο να συνέβαινε και σε αρκετά άλλα παιδιά με αναπηρίες που εγκαταλείπονται από τους δικούς τους, αν η επιλογή της πολιτείας ήταν εξαρχής να μένουν σε σπίτια που μοιάζουν με οικογένεια και να έχουν ευκαιρίες κοινωνικοποίησης και εκπαίδευσης προσαρμοσμένης στις δεξιότητές τους.

2016, Λέσβος, Χίος, Αττική, Βοιωτία, Θεσσαλία, Θεσσαλονίκη, Κεντρική - Ανατολική Μακεδονία, Ήπειρος, Πελοπόννησος

Περιοδεία σε 32 δομές πρώτης υποδοχής και φιλοξενίας προσφύγων σε όλη την Ελλάδα, στο πλαίσιο μηχανισμού παρακολούθησης των δικαιωμάτων των

παιδιών που μετακινούνται[19]. Συνάντηση με τα παιδιά-πρόσφυγες και τους γονείς τους, με τη βοήθεια μεταφραστών, με επαγγελματίες και εθελοντές που βρίσκονται κοντά τους, με ανθρώπους που διαχειρίζονται το προσφυγικό ζήτημα και προσπαθούν να πάρουν αποφάσεις. Τα πρόσωπα των γονέων πονεμένα και προβληματισμένα για την άγνωστη επόμενη μέρα, των παιδιών πιο ανέμελα, έτοιμα να ρουφήξουν την κάθε ευκαιρία, να παίξουν σε κάθε σημείο που θα βρουν, να συλλέξουν γνώσεις και εμπειρίες, να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, αλλά και με τους άλλους, περιλαμβάνοντας και τους επισκέπτες που ήρθαν να τους γνωρίσουν καλύτερα.

«Μαντράσα; Μαντράσα;» δηλαδή «Σχολείο;» ακούγεται από τα χείλη τους το ερώτημα – αίτημα παντού. Με χαμογελαστά πρόσωπα ζητούν το αυτονόητο δικαίωμα όλων των παιδιών του κόσμου να μπορούν να απολαμβάνουν τη συμμετοχή σε μια δική τους κοινότητα μάθησης, ξεφεύγοντας για λίγο από όσα η παραμονή στους χώρους φιλοξενίας συνεπάγεται, στις σκηνές και στη συννεφιά της αγωνίας των γονέων τους. Βαθιά επιθυμία για παιχνίδι, αλλά και συνάντηση με το καινούριο, τη μάθηση, την προοπτική, την οργανωμένη δική τους συλλογικότητα. Ένα αίτημα συνταρακτικό, που περιλαμβάνεται στα βλέμματα και δεν ξεχνιέται με τίποτα από τον επισκέπτη. Και ύστερα, ακολουθούν οι επισκέψεις στα σχολεία, οι συναντήσεις με εκπαιδευτικούς και μέλη συλλόγων γονέων που αγωνιούν: «*Τι θα γίνουν τα παιδιά μας, αν έρθουν όλοι αυτοί οι ξένοι στα σχολεία μας; Θα έχουμε αρρώστιες; Θα μπουν άλλες συνήθειες, θρησκείες και έθιμα στην καθημερινότητα των παιδιών μας;*» Απαιτητικός και δύσκολος ο διάλογος, τεράστια η πρόκληση να μπορέσεις να μιλήσεις για το δικαίωμα όλων των παιδιών, για το πόσο η συνύπαρξη μπορεί να ωφελήσει, για το πόσο οι φόβοι μπορούν να καταλαγιάσουν. Μαζί με την επιστημονική επιτροπή του Υπουργείου Παιδείας εξυφαίνεται ένα δίκτυο υποστήριξης της εκπαιδευτικής ένταξης των παιδιών προσφύγων, που τελικά λαμβάνει χώρα σταδιακά, χωρίς να επιβεβαιώνονται οι φόβοι και οι προκαταλήψεις.

[19] Αναλυτική έκθεση παρακολούθησης των δικαιωμάτων των παιδιών που μετακινούνται το 2016 με στοιχεία για τις επισκέψεις και παρεμβάσεις βρίσκεται εδώ: https://www.solidaritynow.org/wp-content/uploads/2017/08/20170420-ekthesi-mixanismos.pdf

2016, Βίλνιους, Λιθουανία

Το 20ο συνέδριο του Ευρωπαϊκού Δικτύου Συνηγόρων του Παιδιού συνδυάζεται με μια αναμνηστική παρουσίαση[20] των 20 χρόνων λειτουργίας του, των κυριότερων θεμάτων στα οποία εστίασε και των θέσεων που δημοσιοποίησε. Το Δίκτυο έχει λειτουργήσει όλα αυτά τα χρόνια ως μια μεγάλη Ευρωπαϊκή οικογένεια των δικαιωμάτων του παιδιού και έχει υποστηρίξει τα μέλη του στην ανταλλαγή τεχνογνωσίας και ενδυνάμωση για την προώθηση των θεσμικών τους στόχων. Η συνάντηση των δυναμικών και των προσπαθειών πέρα από τα σύνορα μιας χώρας είναι αυτή που ενδυναμώνει και κάνει τα μέλη αυτής της διεθνούς οικογένειας να αντλούν από τη φυσική αλλά και πνευματική τους συνάντηση και επικοινωνία δύναμη, γνώση, ιδέες, εργαλεία και έμπνευση, ώστε να υπηρετήσουν πιο αποτελεσματικά τις αποστολές τους, όπως ο καθένας και η καθεμία από αυτούς τις εξειδικεύει. Σε αυτή τη συνάντηση νιώθουν τυχεροί όσοι διευρύνουν ορίζοντες, αποκομίζοντας εμπειρίες που μπορούν να νοηματοδοτήσουν καλύτερα τις καθημερινές τους προκλήσεις και προσπάθειες.

2018, Αθήνα, Ελαιώνας

Κέντρο φιλοξενίας προσφύγων. Εδώ διαμένει σημαντικός αριθμός αιτούντων άσυλο και μαζί τους 200 παιδιά που φοιτούν σε 15 διαφορετικά σχολεία της κοινότητας. Τα τελευταία δύο χρόνια γίνεται μια τεράστια προσπάθεια τα παιδιά αυτά που έχουν εγκλωβιστεί στη χώρα με ή χωρίς τις οικογένειές τους να ενταχθούν στην εκπαίδευση. Προερχόμενα από χώρες όπου υπήρχε πόλεμος ή άλλες συρράξεις και σοβαροί κίνδυνοι σε βάρος της ζωής τους, προσβλέπουν σε μια νέα κατάσταση με διασφάλιση της προστασίας των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους, όπως η εκπαίδευση και η κοινωνική τους συμμετοχή.

Ο Ελαιώνας ίσως είναι μια «πρότυπη» δομή φιλοξενίας, αν κανείς τη συγκρίνει και με άλλες υπάρχουσες, καθώς βρίσκεται μέσα στον αστικό ιστό, προσφέρει δυνατότητες κίνησης στην πόλη και τα παιδιά έχουν δυνατότητα να φοιτήσουν σε διαφορετικά σχολεία, ώστε να διευκολύνεται η εκπαιδευτική ενσωμάτωσή τους.

[20] https://enoc.eu/wp-content/uploads/2015/01/20-years-of-ENOC-FV-by-G

Τη χρονιά αυτή λήφθηκε μια πολύ ενδιαφέρουσα πρωτοβουλία: Εκπαιδευτικοί των σχολείων όπου φοιτούν τα παιδιά του Ελαιώνα συνεργάζονται με τους συντονιστές εκπαίδευσης προσφύγων και με τις κοινωνικές υπηρεσίες της δομής, όπως και με τη Unicef, το ΔΟΜ, το ΕΚΠΑ/ΤΕΑΠΗ και εθελοντικές οργανώσεις και ομάδες για να ετοιμάσουν κάτι πρωτόγνωρο: Μια γιορτή που θα γίνει στο κλείσιμο της σχολικής χρονιάς μέσα στον χώρο φιλοξενίας. Σε αυτή θα συμμετέχουν ομάδες μαθητών από τα σχολεία και θα προσκληθούν και οι γονείς τους για να τα παρακολουθήσουν. Έτσι, οι ντόπιοι θα έρθουν σε επαφή με τον χώρο και οι πρόσφυγες θα τους υποδεχθούν και θα συνδεθούν βιωματικά μαζί τους.

Στη διάρκεια της χρονιάς γίνονται τακτικές συναντήσεις και ετοιμασία ενός προγράμματος που θα περιλαμβάνει γιορτή με διαδοχικές μικρές παρουσιάσεις δρώμενων, χορών, τραγουδιών κ.ά. από όλα τα σχολεία, και διοργάνωση παιχνιδιών και εργαστηρίων από εθελοντές σε διάφορα σημεία της δομής. Μια ομάδα εφήβων προσφύγων αναλαμβάνουν να λειτουργήσουν ως «ομάδα υποδοχής». Φοιτητές και φοιτήτριες ενεργοποιούνται εθελοντικά να πλαισιώσουν τη γιορτή. Και πραγματικά, όσοι έρχονται και συμμετέχουν τελικά στην εκδήλωση μένουν μόνο με τις καλύτερες εντυπώσεις. Οι στολισμένοι χώροι είναι γεμάτοι με δραστηριότητες για τα παιδιά. Η κεντρική σκηνή υποδέχεται περισσότερους από 500 επισκέπτες που μαζί με τους ένοικους της δομής παρακολουθούν με μεγάλη χαρά τα καλλιτεχνικά δρώμενα που είχαν ετοιμαστεί από τα σχολεία. Και όλοι μαζί τραγουδούν: «*Βρισκόμαστε Μαζί, Γιορτάζουμε Μαζί στον Ελαιώνα*»[21].

Προκαταλήψεις ξεπερνιούνται, ένα όμορφο συναίσθημα από τη συνύπαρξη με τον άγνωστο άλλο φαίνεται να έχει γεμίσει πολλές καρδιές και να έχει ζωγραφιστεί στα πρόσωπα όσων βρίσκονται εκεί. Ίσως, αν περισσότερες τέτοιου είδους εκδηλώσεις γίνονταν σε όλη την επικράτεια, η κοινωνία θα κατακτούσε ψηλότερα επίπεδα συνοχής και ανεκτικότητας. Αλλά και ανεξάρτητα από τον μεγάλο στόχο, της κοινωνίας, αδιαμφισβήτητα η γιορτή άφησε τη βεβαιότητα σε όσους συμμετείχαν σε αυτήν ότι τα παιδιά, με κατάλληλη οργάνωση, μέσα στη διαφορετικότητα μπορούν να βρίσκουν χαρά, γνώση και απόλαυση.

[21] Βίντεο από την εκδήλωση, εδώ: https://www.youtube.com/watch?

2018, Κοζάνη

Στο πλαίσιο του 7ου Αντιρατσιστικού Φεστιβάλ της πόλης, φιλοξενείται ένα εργαστήρι κριτικής σάτιρας και δημιουργικού διαλόγου με τον τίτλο «*Εικονική δίκη του εκπαιδευτικού συστήματος: Κατηγορίες και υπεράσπιση με γνώμονα τις ανάγκες και τα δικαιώματα των εφήβων*». Συμμετέχει ένας μικρός αριθμός εφήβων, ίσα που να χωράει στην αίθουσα ενός αυτοσχέδιου «δικαστηρίου». Όμως η εμπειρία αυτή εμπερικλείει την κριτική οπτική εκατομμυρίων εφήβων, ενδυναμώνει όσες και όσους συμμετέχουν και διαχέεται ως μήνυμα διά μέσου των ιδίων και των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, μαζί με το αίτημα: «*Θέλουμε τα σχολεία μας να μας υπολογίζουν περισσότερο, να μας ενεργοποιούν και να μας συνδέουν καλύτερα και να εστιάζουν πιο συστηματικά στις ανάγκες και στις προοπτικές μας!».*

2019, Αχαρνές: 1ο Γυμνάσιο

Ένα ενδιαφέρον πείραμα διεξάγεται, ύστερα από αίτημα του συλλόγου διδασκόντων, για να αντιμετωπιστεί η σχολική βία που φαίνεται να είναι πολύ έντονη. Στο σχολείο αυτό φοιτά μεγάλος αριθμός παιδιών Ρομά και παιδιών καταγωγής από τα Βαλκάνια και τον Πόντο. Έξι εκπαιδευτικοί, με επικεφαλής τον υποδιευθυντή, επενδύουν χρόνο και προσπάθειες για να αλλάξουν το κλίμα του σχολείου. Με τη βοήθειά τους, διοργανώνονται για πρώτη φορά συνελεύσεις και στα 12 τμήματα, όπου συζητιέται το ζήτημα της βίας και γίνονται προτάσεις από τα παιδιά για την άμεση αντιμετώπιση των περιστατικών και την πρόληψη σε βάθος χρόνου. Κάθε τμήμα εκλέγει δύο παιδιά που θέλουν να συμμετέχουν στην Ομάδα Φιλίας που συγκροτείται και ξεκινά να συναντιέται μία φορά τη βδομάδα εκτός σχολικού προγράμματος. Τα παιδιά γνωρίζονται μέσα από παιχνίδια, συζητούν τις προτάσεις των συμμαθητών τους αλλά και περιστατικά που συμβαίνουν μέσα και έξω από το σχολείο, ανταλλάσσουν απόψεις, σχεδιάζουν δράσεις και κρατούν πρακτικά. Ύστερα από λειτουργία της Ομάδας για μερικούς μήνες, μια μεγάλη γιορτή με τίτλο *«Φτιάχνουμε το δάσος της φιλίας»*, διοργανώνεται στο προαύλιο του σχολείου με συμμετοχή των 250 μαθητών. Τα

παιδιά, χωρισμένα σε 12 θεματικές υπο-ομάδες, φτιάχνουν αφίσες με δέντρα, και γράφουν λέξεις και φράσεις που θα ήθελαν να υπάρχουν στο σχολείο τους[22]. Οι αλλαγές που συνέβησαν μέσα σε λίγους μήνες δείχνουν ότι, ακούγοντας τα παιδιά και δίνοντας τους εμπιστοσύνη και μερίδιο συμμετοχής στις ευθύνες, μπορούν να επιτευχθούν εντυπωσιακά αποτελέσματα.

2019, Θεσσαλονίκη

Μαθητές και μαθήτριες από 9 σχολεία της πόλης συμμετέχουν σε εκδήλωση που διοργανώνει η Πρωτοβουλία για το Άρθρο 12 (ΠΡΩΤΑ.12) με τίτλο «Θέλει τέχνη η συνύπαρξη»[23]. Πρόκειται για μια ημέρα διαλόγου, στην οποία αξιοποιούνται οι τέχνες (μουσική, θέατρο, εικαστικά) για να έρθουν κοντύτερα μεταξύ τους παιδιά με διαφορετικές χώρες καταγωγής, δημιουργώντας και ένα υλικό το οποίο στη συνέχεια δημοσιοποιείται, για να λειτουργήσει ως παράδειγμα σε διάφορα σχολεία και ομάδες. Σε εκδηλώσεις – συναντήσεις σαν και αυτή αντιλαμβάνεται κανείς πόσο μεγάλη αξία έχει να δίνεις χώρο και τρόπο έκφρασης στη νέα γενιά. Πόσο σημαντικό είναι τέτοιες δράσεις να περιληφθούν στο πρόγραμμα των σχολείων όχι μόνο γιατί ενδιαφέρουν και ενεργοποιούν τα παιδιά, αλλά και γιατί παράγουν ενέργεια συνοχής και συνεννόησης απαραίτητη για την ευρύτερη κοινότητα.

2019, Τυπογραφείο

Η εμπειρία διοργάνωσης και παρακολούθησης μαθητικών συνελεύσεων, μαζί με τη συστηματική μελέτη της νομοθεσίας και της συναφούς βιβλιογραφίας και υλικών όπως της παιδαγωγικής ομάδας «Σκασιαρχείο», οδήγησαν στην ετοιμασία του Οδηγού «Η Συνέλευση των Παιδιών», που στόχο έχει τη διάδοση μιας φιλοσοφίας και πρακτικής ενδυνάμωσης των παιδιών να συμμετέχουν σε συζητήσεις και αποφάσεις που αφορούν την καθημερινότητά τους στο σχολείο. Η

[22] http://inart12.org/index.php/el/ola-ta-nea/131-1

[23] http://www.inart12.org/index.php/el/ola-ta-nea/121-thelei-texni-i-synyparksi-imera-dialogou-sti-thessaloniki-30-3-2019

έκδοση διατίθεται ελεύθερα μέσω διαδικτύου[24] και διανέμεται δωρεάν σε έντυπη μορφή, χάρη σε σχετική χορηγία. Όταν βλέπεις τις ιδέες και τις εμπειρίες σου να μπαίνουν «στο χαρτί» και να ταξιδεύουν στα μήκη και πλάτη του κόσμου, νιώθεις ένα ρίγος, μια συγκίνηση.

Ετούτο όμως το εγχειρίδιο είναι επιπλέον αποκορύφωση μιας πολύχρονης προσπάθειας για προώθηση και αποτύπωση των τεχνικών και της δύναμης των συλλογικών διαδικασιών διαλόγου και λήψης αποφάσεων σε ομάδες παιδιών όλων των ηλικιών που φιλοξενούνται στην εκπαίδευση. Περιλαμβάνει τα διδάγματα από την επαφή με εκπαιδευτικούς και παιδιά που πίστεψαν στη δύναμη της ομάδας και δοκίμασαν την εμπειρία να χτίζουν μαζί τις συμφωνίες και τους τρόπους διαχείρισης των καθημερινών προκλήσεων του σχολείου.

Σε σειρά σεμιναρίων που γίνονται εθελοντικά από τους συγγραφείς του εγχειριδίου αναπτύσσεται μεγάλο ενδιαφέρον και αλληλεπίδραση μεταξύ των εκπαιδευτικών, πολλές/πολλοί από τους οποίους δηλώνουν ότι το περιεχόμενο αυτού του μικρού βιβλίου αποτελεί βοηθητικό έναυσμα για την προώθηση της δημοκρατικής ιδέας στην τάξη και στο σχολείο. Αξίζει βέβαια να σημειωθεί ότι για να μπορέσει ο/η εκπαιδευτικός να εφαρμόσει σχετικές πρακτικές με τα παιδιά του/της στην τάξη, χρειάζεται να εξασκηθεί στην ικανότητα ακρόασης και κατανόησής τους, να αντιληφθεί την αξία και την τεχνική της υποχώρησης από τον κεντρικό ρόλο που παραδοσιακά έχει σε μια παιδαγωγική διαδικασία και να κτίσει την έννοια της συν-ευθύνης και της συμμετοχής.

2021, Διαδίκτυο

Στη διάρκεια της δεύτερης πανδημίας, νέοι των ομάδων Φρεσκάδας της ΠΡΩΤΑ.12 στην Αθήνα και στη Θεσσαλονίκη έχουν την ιδέα για ένα ομαδικό διαδικτυακό παιχνίδι θησαυρού για τα δικαιώματα, που θα κρατήσει ζωντανό το ενδιαφέρον των παιδιών που συμμετέχουν και θα τους δώσει ενδιαφέρουσες γνώσεις. Πράγματι, ύστερα από προετοιμασία και συνεργασία online, ετοιμάζεται το

[24] Μόσχος, Γ., Καλησώρα, Α.(2019) *Η Συνέλευση των Παιδιών, τα πρώτα βήματα άσκησης στη δημοκρατία*, http://www.inart12.org/images/Documents/H_Synelefsi_ton_Paidion.pdf

παιχνίδι[25] στο οποίο παίρνουν μέρος 150 παιδιά 13 ως 18 ετών συμμετέχοντας σε 46 ομάδες από σχολεία σε 9 διαφορετικές πόλεις. 38 από αυτές ολοκληρώνουν το παιχνίδι που περιλαμβάνει 12 αποστολές συνδεδεμένες με 12 δικαιώματα που βασίζονται στις προβλέψεις της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού. Ίσως περισσότερο από όλα, αυτό που έχει ενδιαφέρον από την εφαρμογή του παιχνιδιού είναι οι αλληλεπιδράσεις των παιδιών, τόσο μέσα στις ομάδες τους όσο και μεταξύ των ομάδων.

Ο τρόπος που σχεδιάστηκε το παιχνίδι, ενώ περιλάμβανε ένα στοιχείο ανταγωνισμού -ποια ομάδα θα μαζέψει τους περισσότερους πόντους και αστέρια- παράλληλα έδινε αφορμές για συνεργασίες και θετικές αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στις ομάδες. Τα πολλά διαφορετικά είδη αποστολών ανεβάζουν το ενδιαφέρον στη συμμετοχή, αν και μερικές φορές αποδεικνύεται αρκετά απαιτητικό το χρονοδιάγραμμά τους. Στην επιτροπή που δίνει τα αστέρια στις ομάδες συμμετέχουν νέοι και έτσι η κρίση τους ήταν κοντά στην ηλικία των παιδιών.

Το παιχνίδι στη συνέχεια, μετά τη διαδικτυακή του εφαρμογή σε πανελλήνια κλίμακα, προσαρμόζεται, ενσωματώνεται στις εγκεκριμένες από το ΙΕΠ σχολικές δραστηριότητες και υλοποιείται σε πολλά σχολεία πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Εκπαιδευτικοί και μαθητές–μαθήτριες που έχουν πάρει μέρος στο παιχνίδι δηλώνουν ότι παίζοντας, η μάθηση έρχεται καλύτερα αλλά και καλλιεργείται η συνεργασία. Κρίσιμο στοιχείο και σε αυτή τη δράση είναι να σχεδιαστεί και να υλοποιηθεί με συμμετοχή των παιδιών. Όσο περισσότερο συμμετέχουν στις αποφάσεις για αυτό, τόσο το ευχαριστιούνται περισσότερο και δυσκολεύονται λιγότερο στην επίλυση τυχόν διαφωνιών που μπορεί να προκύψουν.

2022, Κόρινθος

Βήμα–βήμα εξελίσσεται μια νέα δράση που πήρε την ονομασία «Ανοιχτά Παράθυρα» και λαμβάνει χώρα στις φυλακές ανηλίκων Κορίνθου. Μια φορά τη βδομάδα, μια ομάδα που περιλαμβάνει νέες και νέους μέλη της ομάδας Φρεσκάδας

[25] http://www.inart12.org/index.php/el/to-paixnidi

της ΠΡΩΤΑ. 12 επισκέπτονται το κατάστημα κράτησης και συναντούν 10 ως 20 νεαρούς κρατούμενους, παίζουν διάφορα παιχνίδια μαζί τους, συζητούν, κάνουν παρέα, ακούν μουσική και συμμετέχουν σε δημιουργικές δραστηριότητες. Μεταξύ άλλων φέτος έφτιαξαν μεγάλα χάρτινα καράβια τα οποία τα αντάλλαξαν με μαθητές και μαθήτριες μιας σχολικής τάξης στην Αθήνα, ζωγράφισαν πασχαλινά αυγά και τα έστειλαν ως «δώρο» σε γνωστούς και αγνώστους μέσω διαδικτύου, ετοίμασαν κολλάζ με εικόνες του κόσμου όπου θα ήθελαν κάποια στιγμή να βρεθούν.

Τα "Ανοιχτά Παράθυρα" λειτουργούν ως ένα άνοιγμα στην κοινωνία που μάλιστα κάποια παιδιά το αξιοποιούν όταν αποχωρούν από τη φυλακή, για μια επαφή ενδυνάμωσης στους δύσκολους χρόνους επιστροφής στους χώρους προέλευσης που συχνά είναι και οι χώροι παραβατικής επιρροής.

Τα μέλη της ομάδας που επισκέπτονται την Κόρινθο θέλουν να βλέπουν τους ανήλικους που συναντούν όχι ως παραβάτες του νόμου αλλά ως παιδιά που έχουν δικαίωμα σε χαλάρωση, επικοινωνία, παιχνίδι, κανονικότητα και κάποια ανοιχτά παράθυρα προσδοκίας για ένα καλύτερο μέλλον. Μια ζωντανή σχέση κτίζεται μαζί τους. Και οι δύο πλευρές περιμένουν με αγωνία το αντάμωμα της επόμενης βδομάδας. Κάποιες φορές ένα τηλεφώνημα προηγείται: «*Θα έρθετε αύριο; Τι ώρα;*». Κάθε συνάντηση κλείνει με αγκαλιές, χαμόγελα και υποσχέσεις: «*Την άλλη βδομάδα πάλι, έ;*». Όταν είσαι νέος, χρειάζεσαι περισσότερο να ανήκεις κάπου και να προσμένεις την επόμενη μέρα…

Επίλογος

Δεν μου ήταν καθόλου εύκολο να κάνω επιλογές από σημαντικές μου στιγμές σε αυτό το ταξίδι αναστοχασμού, έχοντας κοντά μου, στη σκέψη μου, τον αγαπημένο μου μέντορα, τον Πέτρο. Στο μυαλό μου ήρθαν πολλές ακόμη εμπειρίες και διηγήσεις που θα μπορούσαν να περιληφθούν σε ένα βιβλίο ολόκληρο. Επέλεξα ενδεικτικά κάποιες από τις στιγμές και σκέψεις που έντονα φέρω μέσα μου και οι οποίες ξεχωριστά η καθεμία αλλά και αθροιστικά όλες μαζί έχουν δώσει νόημα στην ύπαρξή μου και στη συνέχιση της διαδρομής μου.

Σε σας, τις αναγνώστριες και τους αναγνώστες του κειμένου αυτού, προτείνω μια παρόμοια άσκηση επί του χάρτη της ζωής σας. Όσο διαφορετικοί και αν είναι αυτοί οι χάρτες στην καθεμιά και στον καθένα σας, είμαι σίγουρος ότι θα σας συναρπάσει και θα σας ενδυναμώσει ο αναστοχασμός και η νοηματοδότησή τους. Για το ξεκίνημα της επόμενης μέρας, της επόμενης περιπέτειας συνάντησης με τον άνθρωπο εαυτό μας και τον άνθρωπο διπλανό μας.

Βιβλιογραφία

Arsis – Association for the Social Support of Youth (1998). *Neon Chora* [Pamphlet]. Arsis – Association for the Social Support of Youth.

Daskalakis, E. (1986). The treatment of juvenile offenders. In N. Gavalas (Ed.), *Young offenders against society, institutions and laws (pp.)*. Municipality of Thessaloniki.

Epanomi Youth Club (1985). *"Mirror"* [Brochure]. Epanomi Youth Club.

Epanomi Youth Club (1986). *"Mirror"* [Brochure]. Epanomi Youth Club.

European Network of Ombudspersons for Children – ENOC. (2001). *ENOC's Standards for Independent Children's Rights Institutions* [Brochure]. https://enoc.eu/wp-content/uploads/2015/01/ENOC-Standards-as-approved-Paris-01.pdf

Inart12 (2019, March 20). *"It's an art to coexist": Day of dialogue in Thessaloniki 30.03.2019.* Inart12. http://inart12.org/index.php/en/all-the-news/130-its-an-art-to-coexist

Inart12 (2021, January 25). *"Vresta kai PARTA! Know and own your rights!": online game-treasure hunt.* Inart12. http://inart12.org/index.php/en/all-the-news/192-vrestakaiparta-2

Inart12. (n. d.). *A school changes its attitude towards violence: 1st Junior High School of Acharnes.* Inart12. http://inart12.org/index.php/en/all-the-news/132-1-2

Inart12 (n. d.). *Vresta kai PARTA: The latest news of the game.* Inart12. http://www.inart12.org/index.php/el/to-paixnidi

KESPEM. (n. d.). *Creative Youth Workshops.* Education of the Muslim Minority Children in Thrace. https://tinyurl.com/KESPEM-DEN

Moschos, G. (1994). Theatrical workshop for children: A wander through neglected paths of children's imagination, expression and creativity. *Educational Community magazine, PAGES*.

Moschos, G. (1994). New prospects in social support of marginalised youth in Greece. In ARSIS – NACRO (Ed.), *Youth delinquency and professional integration, Comparative study on developing policies in Greece and Britain. ARSIS – Association for the Social Support of Youth.*

Moschos, G. (1996). Who will support Peter? The lost honor of youth versus the lost honor of reformation. *Mandragoras magazine*, 10-11.

Moschos, G. (2008, March). The truth of children, a force for change in our society. *Polyphonies DEN.*
https://tinyurl.com/POLYPHONIESt15mar2008

Moschos, G. (2015). *20 years of ENOC: European Network of Ombudspersons for Children* [PowerPoint slides]. Trondheim, Norway.
https://enoc.eu/wp-content/uploads/2015/01/20-years-of-ENOC-FV-by-G.-Moschos.pdf

Moschos, G. & Kalisora, A. (2019, December 5). *"Children's Assemblies, a guide to students' first steps in practising democracy in school*". Inart12.
http://inart12.org/index.php/en/all-the-news/176-children-s-assemblies

Ratification of the Convention on the Rights of the Child (CRC), L. 2101/1992 § FEK A 192/2.12.1992 (1992).

Soulele, D., Moschos, G. & Papadimitriou, M. (2016). *Report on the rights of children on the move in Greece.* The Ombudsman & UNICEF.
https://www.solidaritynow.org/wp-content/uploads/2017/08/20170420-ekthesi-mixanismos.pdf

The Ministry of Education and Religious Affairs. (2018, May 24). *21-05-18 On Sunday, we celebrated TOGETHER at Eleonas.* [Video].
https://www.youtube.com/watch?v=M_tEFzGsFGg

The Panhellenic School Network (2014, November 11). *Children are citizens!: An event dedicated to Janusz Korczak.* The Panhellenic School Network. https://www.sch.gr/q-%25

Vassiliou, A. & Moschos, G. (1981, August 16-22). *Towards an involved approach to learning* [Paper Presentation]. 8th World Congress of Social Psychiatry, Zagreb, Yugoslavia.

VIDEO: Θερινά ΔΕΝ 2013 – Summer DEN 2013. (n. d.). [Video]. Education of the Muslim Minority Children in Thrace. https://tinyurl.com/summerDEN2013